

Rusya'nın Kürt Politikası ve Orta Doğu Bölgesine Yansımaları

The Kurdish Policy of Russia and its Reflections on the Middle East

Mustafa Üren¹

Öz

Rusya'nın uluslararası sistemde bugünkü konumuna ulaşmasında, kurucu liderlerden biri olarak kabul edilen I. Petro'nun (1672-1725) büyük etkisi bulunmaktadır. İktidarda olduğu dönemde ülkesini imparatorluk haline getiren I. Petro, bununla yetinmeyerek, Rusya'nın küresel güç olmasını hedef olarak belirlemiştir. Bu hedefe ulaşabilmek için sıcak denizlere ulaşmayı temel şartlardan biri olarak öngörmüş ve bu tarihten itibaren "Sıcak Denizlere Ulaşma Politikası", Rus Dış Politikasının adeta değişmeyen bir simgesi haline gelmiştir. Dolayısıyla bu hedefine bağlı olarak Rusya'nın güneye doğru genişleme isteği, Osmanlı İmparatorluğu ile sürekli rekabetle sonuçlanmıştır. Bu nedenle Osmanlı İmparatorluğu, Rusya ile hem Doğu Avrupa, hem de Kafkasya bölgelerinde çatışmak zorunda kalmıştır. Rusya, güneye doğru genişleme politikasında üç temel strateji kullanmıştır. Bunlar sırasıyla Pan-Slavizm, Pan-Ortodoksluk ve Osmanlı egemenliğindeki etnik unsurlarla işbirliği yapılmasıdır. Ortak hedef, Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasal bütünlüğünü ve ulusal direncini zayıflatmak ve yıpratmaktır. Hedefe ulaşabilmek için Rusya'nın 19. yüzyılın başından itibaren Osmanlı bünyesindeki Ermeni ve Kürt gibi etnik unsurlarla ilgilenmeye başladığı görülmektedir. Bu ilgi, gerek Kafkasya bölgesinde gerekse Osmanlı coğrafyasında ciddi sonuçlar doğurmuştur. Rusya'nın Kürt gruplarla ilişkisi, farklı boyutlarla da olsa günümüzde de devam etmektedir. Dolayısıyla taraflar arasındaki ilişkinin bölgesel politikaların oluşturulmasında göz önünde bulundurulması gereken bir faktör olduğu düşünülmektedir. Bundan dolayı bu çalışmada, Rusya'nın Kürtlere yönelik politikasının Orta Doğu bölgesinde doğurabileceği sonuçlar ve bunun bölgesel ilişkilere yansımaları incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Rusya, Kürtler, Kafkasya, Orta Doğu, Kürt Kartı.

Abstract

Being one of the founding leaders, Peter the Great (1672-1725) had a great influence on Russia's achievement of its current position in the international system. Peter the Great, who made his country an empire during his tenure in power, did not satisfy with this status, set a goal for Russia to achieve global power status. He envisaged to reach the warm waters as one of the basic conditions to achieve his goal, and as of this date, the "Policy of Reaching the Hot Seas" has become an unchanging symbol of Russian Foreign Policy. Accordingly depending on this goal, Russia's desire to expand to the south had been resulted in constant competition against the Ottoman Empire. For this reason, the Ottoman Empire had to clash with Russia both in Eastern Europe and in the Caucasus. It is noteworthy that Russia used three basic strategies in its expansion towards the south in this period. These are respectively Pan-Slavism, Pan-Orthodoxy put into practice by being the patroness of the Orthodox under Ottoman rule, and also collaboration with some ethnic elements in the country. The main goal of all three strategies was to weaken the political integrity and national resistance of the Ottoman Empire. As a part of this attrition policy, since the beginning of the 19th century, Russia started to deal with some ethnic elements such as Armenians and Kurds within the Ottoman Empire. This interest had resulted in serious consequences both in the Caucasus region and in the Ottoman geography. Russia's relationship with Kurdish groups has been continuing today, albeit in different dimensions. Therefore, this relationship between the parties is considered to be a factor that the must be taken into account in the formulation of regional policies. For this reason, in this study, the answers to questions such as what kind of outcomes Russia's policy towards Kurds may have resulted in the Middle East and how this may have reflections on regional relations will be sought.

Keywords: Russia, Kurds, Caucasus, Middle East, Kurdish Card.

Araştırma Makalesi (Research Paper)

Submitted: 28 / 10 / 2020

Accepted: 03 / 12 / 2020

¹ Dr., muren4410@gmail.com

Giriş

Hint-Avrupa halkları ailesinin bir üyesi olan Ruslar; Çekler, Polonyalılar, Sırp ve Bulgarlar gibi Slav kökenlidir. Yaşadıkları bölgelere göre Batı (Orta Avrupa), Güney (Balkanlar) ve Doğu (Doğu Avrupa) kollarına ayrılan bu Slav halkları, geniş bir bölgede yaşamlarına devam etmektedirler. Slav halklarının Doğu kolunu oluşturan Ruslar; Velikiruslar, Maloruslar ve Belaruslar olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır. Günümüzde yalnızca Rus olarak adlandırılan Velikiruslar, toplam Rus nüfusunun %65'ini; Ukraynalı olarak adlandırılan Maloruslar %25'ini ve Beyaz Ruslar olarak adlandırılan Belaruslar ise %10'unu oluşturmaktadır (Vernadsky, 2011: 19). Bu üç Rus halkı, toplumsal varlıklarını devam ettirebilmek için zaman içinde Kiev, Moskova, Tver, Nijni Novgorod ve Riyazan isimleri altında farklı Knezlikler (Krallık) kurmuşlardır. (Vernadsky, 2011: 94). Siyasi yaşama dahil olan her yeni Knezliğin tüm Rusları temsil etme iddiası, kendi aralarında egemenlik mücadelesine neden olmuştur. Uzun süren bu mücadeleyi, İvan dönemindeki Moskova Knezliği kazanmıştır. Bunun neticesinde Moskova Knezliği, 1480 yılında Avrupa'da tıpkı Macaristan ve Avusturya gibi bağımsız bir devlet haline gelmiştir (Vernadsky, 2011: 108). Bu önemli gelişmenin ardından dikkatini doğuya çeviren Rus Knezliği, önce 1552'de Kazan Hanlığı'nı (Chaninov, 1939: 126), ardından da 1556'da Astrahan Hanlığı'nı (Cabağı, 1967: 15) işgal etmiştir. Böylece III. İvan'ın ölümünden sonra işbaşına gelerek adı geçen iki Hanlığı işgal eden IV. İvan ya da diğer adıyla Korkunç İvan, Ruslar için hem doğuya ve güneye doğru genişlemeye, hem de imparatorluğa giden yeni bir devir başlatmıştır.

Önemli değişimlerin hayata geçtiği I. Petro (1672-1725) döneminde Avrupa örnek alınarak başta eğitim kurumları ve ordu olmak üzere devlet teşkilatı reforma tabi tutulmuştur. Bunun neticesinde komşularıyla girdiği bölgesel rekabeti kazanan Rusya, 1721 yılında savaş meydanında en önemli rakiplerinden biri olan İsveç'i büyük bir hezimete uğrattıktan sonra İmparatorluğu'nu ilan etmiştir (Kurat, 2010: 262). I. Petro, Avrupa'da elde edilen bölgesel güç statüsüyle yetinmeyerek Rusya'yı küresel bir güce dönüştürebilmek için kurumsal nitelikte bazı adımlar atmıştır. Bu adımların başında "Sıcak Denizlere Ulaşma Politikası" gelmektedir (Onay, 2008: 69). Uygulamaya başlandığı tarihten itibaren güneye doğru genişlemeyi ve nihai olarak sıcak denizlere ulaşmayı öngören bu politika, daha sonraki dönemlerde Rus Dış Politikasının adeta değişmeyen bir simgesi haline gelmiştir.

Rusya, güneye doğru genişleme ve sıcak denizlere ulaşma gayretleri için sadece askeri gücünü değil, aynı zamanda yıpratma politikasını (Üren, 2016: 34) da devreye sokmuştur. Pan-Slavizm, Pan-Ortodoksluk ve hasım ülkenin egemenliği altındaki bazı etnik unsurlarla işbirliğini içeren yıpratma politikası, Osmanlı İmparatorluğu üzerinde ciddi etkiler yaratmıştır. Bu süreçte Rusya ile işbirliği yapan Yunan, Bulgar ve Sırp gibi Balkanlar bölgesinde yaşayan bazı etnik unsurların Osmanlı Devleti'nden bağımsızlığını kazanmaları, Osmanlı'nın egemenliği altında Anadolu'da yaşayan Ermeni, Kürt gibi diğer etnik unsurları cesaretlendirmiştir. Bu çerçevede Ermenilerin de Rus desteğiyle kendi ulusal devletini kurma hayalini hayata geçirmeleri, benzer hayal peşinde koşan Kürtlerin Rus Çarlığı ile işbirliğini devam ettirmelerinde önemli teşvik ve esin kaynağı olmuştur.

Rusya; çarlık (imparatorluk), komünizm ve kapitalizm gibi günümüze kadar üç farklı siyasi rejimle yönetilmesine karşılık sıcak denizlere ulaşma politikasında herhangi bir değişiklik olmamıştır. Bu istikrarlı politik tutumuna rağmen kendisine küresel güç olma fırsatını sunacağına inandığı sıcak denizlere ulaşma politikasında başarılı olduğu da söylenemez. Nitekim geçmişte Osmanlı Devleti tarafından oluşturulan engellik vasfı, günümüzde onun ardılı olan Türkiye Cumhuriyeti tarafından devam ettirilmektedir. Bu olumsuz durumun aşılabilmesi büyük oranda Rusya'nın Orta Doğu Politikasının başarısına bağlıdır. Söz konusu politikasında başarılı olması halinde, Suriye'deki deniz üssü vasıtasıyla tesis ettiği sıcak denizlerle irtibatını uzun müddet sürdürebilecektir. Bu nedenle Rusya, Arap Baharı döneminde zemin kaybettiği Orta Doğu'daki konumunu tekrar güçlendirebilmek için bölgedeki en önemli müttefiki Suriye'deki rejimin varlığını devam ettirebilmesi amacıyla her türlü gayreti göstermektedir. Genelde Orta Doğu'da özelde ise Suriye'de gösterdiği bu gayretler, ABD ile rekabetine yol açmakta ve bölge devletleri, genel olarak belirtilen bu iki güç etrafında kümelenmektedir. (Yılmaz, 2019: 250-257).

Bu kümelenmede Türkiye, Orta Doğu'daki yeni jeopolitik ortamda gerek Irak gerekse Suriye konusunda ABD ile çıkar çatışması yaşamasından dolayı Rusya'nın yanında yer almayı tercih etmektedir. ABD ile çıkar çatışması, büyük oranda ABD'nin Kürt devleti kurma stratejisinden (Doster, 2020: 82) kaynaklanmaktadır. Türkiye'nin bu hassasiyetinin farkında olmasına rağmen Rusya, tarihsel bir geçmişe dayanan Kürtlerle olan ilişkisini devam ettirme kararlılığından vazgeçmemektedir. Bu kapsamda, PKK'yı terör örgütü olarak kabul etmemekte, Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi ile siyasi ve ekonomik ilişkilerini geliştirmektedir. Suriye'deki merkezi yönetimin varlığını devam ettirebilmesi için her türlü desteği vermekle birlikte, bu ülkedeki Kürtlerin yönetim içinde özel bir statüye kavuşması yönünde de gayret sarf etmektedir. Dolayısıyla ABD tarafından Orta Doğu'daki siyasi haritanın yeniden şekillendirileceği iddialarının sık sık gündeme getirildiği bir dönemde Rusya'nın Kürtlere yönelik ilgisi dikkat çekmektedir.

Rusya'nın özelde Suriye'de genelde ise Orta Doğu'daki siyasi ve askeri varlığının giderek arttığı bir dönemde Kürtlere yönelik politikasının ele alındığı bu çalışmanın amacı, Rus-Kürt ilişkilerinin altında yatan gerekçelerin neler olduğunun ve bu ilişkinin Orta Doğu'daki jeopolitik ortama ne gibi yansımaları olabileceğinin tespit edilmesidir. Konuyu daya iyi

kavrayabilmek için öncelikle Rus-Kürt ilişkileriyle ilgili Orta Doğu'daki jeopolitik ortamın analizinde kullanılacak teorik çerçeve ortaya konulacak, ardından Rusya'nın hasım ülkelerde bulunan etnik unsurlarla işbirliğinin tarihsel kökenleri araştırılacak, müteakiben Rusya'nın Kürtlerle ilişkisinin Çarlık döneminden başlanarak günümüze kadar takip ettiği seyir irdelenecektir. Konuyla ilgili bölgedeki büyük resmin elde edilmesinin ardından söz konusu ilişkilerin anlamlandırılması amacıyla genel bir analiz yapılacaktır. Sonuçta, elde edilen veriler çerçevesinde genel bir değerlendirme yapılmak suretiyle Rusya'nın Kürtlerle olan ilişkisinin Orta Doğu'ya etki ve yansımalarının daha iyi anlaşılması sağlanacaktır.

1. Teorik Çerçeve

Rusya'nın küresel güç olma amacıyla başlattığı ve nihai olarak sıcak denizlere ulaşmayı öngören güneye doğru genişleme politikasının, genelde Realist teori, özelde ise adı geçen teorinin bir akımını oluşturan Neorealist paradigma ile açıklanmasının uygun olacağı düşünülmektedir. Tarihsel süreç incelendiğinde, Rusya'nın dış politikası ile Neorealist paradigmanın birçok önermesinin birbirleriyle örtüştüğü görülmektedir.

Neorealist akımın mimarı Waltz (1979: 79)'a göre; uluslararası sistem, yapı ile sistem içinde sürekli karşılıklı etkileşim halinde bulunan aktörlerden oluşmaktadır. Bu kapsamda soyut bir kavram olarak kabul edilen yapı ise, aktörlerin ya da devletlerin göreceli güçlerine göre sistem içinde sıralandırılması suretiyle ortaya çıkmaktadır (Waltz, 1979: 80). Yapının en bariz özelliği, içinde yer aldığı sisteme bütünlük kazandırmasıdır. Bu çerçeveden bakıldığında uluslararası sisteme bütünlük kazandıran onu oluşturan devletler ve yapının birleşmesi değil, parçalardan bağımsız olan yapının kendisinin olduğunu söylemek mümkündür (Eralp, 2012: 138).

Uluslararası sistemin tanımlanmasının ardından Neorealist paradigma, sistemin çalışma esaslarını, birbirleriyle bağlantılı beş önerme ile özetlemektedir. Birincisi, uluslararası sistemin temel aktörleri "devletler" olduğudur. İkincisi, temel aktör olan devletler, sistematik olarak kendi çıkarlarını rasyonel ve egoist bir şekilde maksimize etmeye çalışırlar. Üçüncüsü, devletlerin öncelikli çıkarı uluslararası sistemdeki varlığını devam ettirmektir. Bunun için devletler, ister işbirliği ister savaşla olsun, hayatta kalma şanslarını en üst düzeye çıkarmak adına her yola başvurmak zorundadırlar. Dördüncüsü, bahse konu hayatta kalma arayışında devletler, uluslararası hiyerarşik yapıya sahip bir otoritenin yardımına güvenemezler. Bu nedenle "kendi kendine yeterli olma" şartlarına ulaşmaya çalışırlar. Sonuncusu ise, sadece kendilerine güvenebildikleri bir ortamda devletler, sıfır toplamlı bir oyunda maddi gücünü artırabilmek için sürekli rekabet halindedirler. Dolayısıyla birinin kazanmasına karşılık diğerinin kaybettiği böyle ortamda devletlerin sürekli tetikte olmaları dışında başka seçenekleri yoktur (Morin ve Paquin, 2018: 317).

Uluslararası sistemin temel aktörleri olan devletler, değişik özelliklere sahip kapasitelerinden dolayı birbirlerine göre farklılığa sahiptirler (Waltz, 1979: 93). Kapasiteden kastedilen husus güçtür. Buna göre sistem içindeki güç dağılımı, uluslararası sisteme ait temel özelliktir (Yalvaç, 2009: 154). Bu nedenle devletlerin güç veya kapasitelerindeki herhangi bir değişiklik, sistemdeki sıralamaya doğrudan etki etmektedir. Bu da doğal olarak yapı değişikliğiyle sonuçlanmaktadır. Genel olarak böyle bir yapı değişikliğinin ancak sistemdeki büyük güçler tarafından yapılabileceğine inanılmaktadır (Waltz, 1979: 93). Yapı değişikliği neticesinde ortaya çıkan uluslararası düzen, sistem içindeki büyük güçlerin sayısına göre değişmektedir (Donnelly, 2005: 35). Mevcut sistemdeki büyük güçlerin sayısına göre uluslararası düzenin tekli, ikili veya çoklu olmak üzere kutupluluk durumu ortaya çıkmaktadır. Bugüne kadar ki uluslararası düzenler incelendiğinde, iki ve çok kutupluluk dışında günümüze kadar başka bir uluslararası düzenin oluşmadığı görülmektedir (Yalvaç, 2009: 154).

İki veya çok kutuplu bir uluslararası düzenin hâkim olduğu bir ortamda devletlerin herhangi bir tehditle karşılaşmaları halinde, sorunun doğrudan çatışmayla sonuçlanmaması için uluslararası sistem içinde güç dengesi mekanizması devreye girmektedir. Siyaset bilimi uzmanı Hewywood (2011)'a göre güç dengesi, uluslararası sistemdeki hiçbir devletin diğer devletlere karşı üstünlük sağlayamadığı, daha da önemlisi hegemonik niyetlerin mümkün olduğunca törpülediği ve genel anlamda denge eğiliminin baskın olduğu siyasi koşulları ifade etmektedir (2011: 309). Tanımdan da anlaşılacağı üzere bir gücün sistemde tehdit olarak ortaya çıkması halinde, diğer devletlerin hayatta kalma ve varlıklarını devam ettirebilmeleri için güç dengesi stratejisi takip etmektedirler (Waltz, 2000: 38). Güç dengesi stratejisinin uygulanması neticesinde dengeye ulaşılması durumunda, bu mümkün olduğunca devam ettirilmekte; bozulması halinde ise, uygun olan bir yöntemle tekrar eski haline getirilmesi sağlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, rekabete dayalı uluslararası sistem içinde güç dengeleri, dinamik bir şekilde tekrar tekrar yeniden oluşturulmaktadır (Waltz, 1982: 48). Güç dengesinin gerek bölgesel gerekse uluslararası sisteme sunduğu en önemli ürün ise hiç şüphesiz istikrardır. Bu nedenle, güç dengesinin sağlanmasına bağlı olarak istikrar da her seferinde yeniden üretilmektedir (Yalçın, 2015: 215).

Bu teorik esaslar çerçevesinde Rus tarihine bakıldığında küresel ve bölgesel güç dengelerinin, Rusya'nın güneye doğru genişleme politikasında önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Bu manada Osmanlı Devleti'ne savaş açmadan önce, özellikle küresel güç dengesinin hassasiyetlerine her zaman önem attığı görülmektedir. Rusya, dönemin küresel gücü ve Avrupalı büyük devletlerin o dönemdeki önemli olaylarına odaklandıklarından emin olduktan sonra Osmanlı

Devleti'ne savaş açmış ve neticede hedeflerine de ulaşmıştır. Bunun belki de tek istisnasını oluşturan Kırım Savaşı'nda bu kurala uymamasının bedeli ağır olmuş ve doğal olarak savaşı kaybetmiştir. Diğer taraftan Rusya, özellikle Kafkasya bölgesinde Osmanlı Devleti ve İran arasında kendisine karşı güç dengesi oluşturulmasına asla fırsat vermemiştir. Zaten her iki devlet te, Rusya'ya karşı güç dengesi oluşturma bir tarafa, 19. yüzyılın başından itibaren Rusya'nın devreye soktuğu yıpratma politikası kapsamındaki Kürt ve Ermeni isyanlarıyla mücadele etmek suretiyle siyasi bütünlüklerini devam ettirebilme kaygılarıyla uğraşmak zorunda kalmıştır. Başka bir ifadeyle, her iki devlet te, Neo-Realist akımın önermelerine uygun bir şekilde uluslararası sistemde varlıklarını devam ettirme derdine düşmüşlerdir. Bu nedenle konunun daha iyi kavranabilmesi için bu noktada, Rusya'nın bu dönemde uygulamaya koyduğu yıpratma politikasının esaslarının bilinmesi önem arz etmektedir.

2. Rusya'nın Etnik Unsurlarla İşbirliğinin Temel Dayanağı: Yıpratma Politikası

Rusya'nın güneye doğru genişleme politikası, başlangıçtan itibaren tüm Osmanlı topraklarını kapsayacak bir şekilde planlanmış ve "Şark Meselesi" adı altında formüle edilerek uygulamaya konulmuştur (Uluslan, 2009: 231). Ruslara göre Şark Meselesi, "Türk boğazlarını kendi kontrolüne almak suretiyle sıcak denizlere ulaşma" olarak özetlenmektedir (Goryanof, 2006: 45). Dolayısıyla bu amaca ulaşabilmek için güneye genişleme politikası çerçevesinde Osmanlı'ya karşı yürütülen Kırım Savaşı hariç tüm savaşlarda hem Kafkasya hem de Avrupa cephesi aynı zamanda kullanılmıştır (Yalçın, 2015: 78). Osmanlı'ya karşı verilen bu mücadelede, sadece askeri güç değil, en az onun kadar etkili olan yıpratma politikası da devreye sokulmuştur. Nitekim bu politika, yarattığı etkiye bağlı olarak elde edilen başarılarla zaman içinde giderek daha belirleyici bir faktöre dönüşmüştür.

Osmanlı İmparatorluğu'nun gerilemeye başladığı bir dönemde Rusya tarafından uygulamaya konulan yıpratma politikasının birbirleriyle bağlantılı üç unsurdan oluştuğu söylenebilir: Pan-Ortodoksluk, Pan-Slavizm ve rakip ülkedeki etnik unsurlarla işbirliği. Genel olarak Fransız İhtilali'nden sonra uygulanmaya başlanan yıpratma politikasının temel amacı, Osmanlı'nın toplumsal dokusunun parçalanarak siyasi bütünlüğün ortadan kaldırılmasıdır. Dolayısıyla bu politikanın yardımıyla, sıcak denizlere ulaşmanın önündeki siyasi direnç mekanizmasının ortadan kaldırılması planlanmıştır.

Yıpratma politikasının ilk ayağını oluşturan Pan-Ortodoksluk unsurunun hayata geçirilmesine yönelik en önemli adım, 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı neticesinde 21 Temmuz 1774 tarihinde imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile atılmıştır (Efe ve Kızıl, 2018: 309). Nitekim antlaşmanın 7. ve 14. maddeleri, Rusya'ya bu yönde önemli avantajlar sağlamıştır. Buna göre Rusya, 7. madde gereği Osmanlı Devleti'nde daimi elçi bulundurma ve gerekli gördüğü yerlerde konsolosluk açma; 14. madde gereği ise, Osmanlı Devleti egemenlik alanındaki Hıristiyan haklarını ve kiliselerini koruma yetkilerine sahip olmuştur. Aslında antlaşma maddelerini kendi çıkarlarına uygun yorumlayan Rusya, bu antlaşma sayesinde Osmanlı'nın içişlerine müdahale hakkını kazanmış ve bu hakkını daha sonraki dönemlerde etkin bir şekilde kullanmıştır (Keleş, 2008: 126). Bu maksatla uygulamaya konulmak istenen en somut politika "Yunan Projesi"dir. II. Katerina döneminde tasarlanan proje ile bir Rus prensin yönetiminde merkez İstanbul olmak üzere bir Yunan devletinin kurulması öngörülmüştür (Keleş, 2008: 1256). Ekim 1752 tarihinde ortaya atılan proje gerçekleştirilememiş, ancak bu hedeften de vazgeçilmemiştir. Nitekim 1828-1829 Osmanlı Rus Savaşı neticesinde imzalanan 14 Eylül 1829 tarihli Edirne Antlaşması'nın 10. maddesi (Turan, 1951: 140) ile Yunanistan'ın bağımsızlığını kazandıracak sürecin başlatılması, Rusya'nın bu konudaki istikrarlı tutumunun bir kanıtı olarak gösterilebilir.

İkinci ayağını oluşturan Pan-Slavizm stratejisi, Rusya'nın güneye doğru ilerleme mihveri olarak kullandığı Balkanlar bölgesinde önemli sonuçlar doğurmuştur. Bu bağlamda XIX. yüzyılın ortalarından itibaren Rusya'nın bu bölgedeki Slav kökenli ulusları kendi çıkarlarına hizmet edecek şekilde Pan-Slavist bir politika uygulamaya koyması, 1870'lerden sonra Balkan ulusları arasında yoğun bir isyan ve ayaklanma hareketinin başlamasına neden olmuştur (Keleş, 2008: 125). Bu gelişmelerin ardından başlayan 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın sonucunda imzalanan Ayastefanos Antlaşması ile Romanya'nın yanında Sırbistan ve Karadağ gibi Slav kökenli iki Balkan ulusu bağımsızlıklarını kazanmıştır. Daha önemlisi, büyük devlet hayali peşinde koşan Bulgarlara, Ruslarla yaptıkları işbirliğinin karşılığında bekledikleri ödül verilmiştir. Nitekim özerklik statüsüyle de olsa, Ege Denizi ve Tuna Nehri arasında kalan oldukça geniş bir bölgede "Büyük Bulgaristan" kurulmasına karar verilmiştir (Arfaoui, 2009: 79). Görüldüğü üzere Rusya'nın Pan-Slavizm politikası vasıtasıyla sıcak denizlerle ilgili hedefine kısmen de olsa ulaştığını söylemek mümkündür. Ege Denizine kıyısı olan özerk statüdeki "Büyük Bulgaristan"ın bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte Rusya'nın sıcak denizlere ulaşma olasılığı dönemin küresel gücü İngiltere'yi endişelendirerek harekete geçirmiş ve İngiliz çıkarları açısından son derece zararlı olan bu durum Berlin Kongresi kararları ile ortadan kaldırılmıştır (Maden, 2013: 271).

Üçüncü ve son ayağını ise, daha çok Rusya'ya komşu bölgelerde etkin bir şekilde kullanılan "etnik gruplarla işbirliği stratejisi" oluşturmaktadır (Blank, 2018: 155). Etnik gruplarla işbirliği stratejisinin asıl amacı, öncelikle işbirliği yapılan etnik grupların çıkaracağı isyanlarla çok uluslu rakip devletin istikrarını bozmak suretiyle gücünü ülke içinde harcanmasını sağlamak ve nihayetinde de en az maliyetle siyasi bütünlüğünü ortadan kaldırmaktır (Attar 2006: 1). Geçmiş dönemde

Kafkasya'da Osmanlı Devleti'ne karşı Ermeni ve Kürtleri kullanmak suretiyle uygulamaya konulan strateji, günümüzde Orta Doğu'da Kürt nüfusa sahip ülkelere karşı kullanılmak istenmektedir (Blank, 2018: 161). Stratejinin temel dayanağı, öncelikle komşu ülkedeki etnik gruplar içinde önemli bir konuma sahip elitlerin kendi saflarına kazanılması ve ardından da elitler vasıtasıyla harekete geçirilen etnik grupların rakip ülkenin gerek ülke içi istikrarını gerekse siyasi bütünlüğünü bozacak şekilde kullanılmasıdır. Söz konusu stratejinin uygulamaya geçirilmesi yönünde ilk adım olarak önce ortak düşman yaratılmıştır. Ardından da, ortak düşman kabul edilen Türklere karşı işbirliğinin zorunlu olduğu algısı oluşturulmuştur.

Bahse konu işbirliğinden azami faydalanabilme adına Rusya'nın üç yöntem kullandığı görülmektedir (Attar, 2006: 5). Bu maksatla kullanılan ilk yöntem, Küçük Kaynarca Antlaşması ile elde edilen haktan dolayı Osmanlı devleti egemenliği altındaki bölgelerde elçilikler ve konsolosluklar açılmasıdır. Bu çerçevede XIX. yüzyılın sonlarına gelindiğinde, Osmanlı'nın bazı doğu eyaletlerinde Rus konsoloslukları hizmet vermeye başlamıştır. Bölgede konsoloslukların hizmet vereceği Rus vatandaşlarının bulunmaması ilginç bir durum oluşturmaktaydı. Daha da ilginç, konsolosların genellikle doğubilimleri uzmanı olmasıydı. Örneğin Erzurum Konsolosu Alexander Jaba, ünlü Rus doğu bilimcilerden biri olarak kabul edilmektedir (Attar, 2006: 6). Görevli Rus konsoloslarının diğer önemli bir niteliği ise, atandıkları bölgelerdeki Osmanlıca, Arapça ve Farsça gibi yerel dilleri çok iyi derece bilmeleri ve konuşmalarıydı. Bunun için adı geçen dillerin öğretilmesi amacıyla Rusya'da akademik çalışmalar başlatılmıştır (İmanov, 2009, aktaran: Özdemir, 2018: 24). İkinci yöntem, bu konsolosluklarda Osmanlı Devleti'nin tebaası konumunda bulunan dini cemaatleri, aşiretleri ve bölgeyi çok iyi bilen ve bu alanda araştırmalar yapan uzmanların görevlendirilmesidir. Üçüncü yöntem ise, bölgedeki aşiretlerden Rus sempatzanı bazı kişilere Rusya'da özel eğitim vermek suretiyle bunlardan yöre halkının Rus sempatzanı haline getirilmesi amacıyla yararlanılmasıdır (Attar, 2006: 6). Bu hedefe ulaşılabilmesi için daha önce Balkanlar bölgesinde çetelerle işbirliğinde tecrübe kazanmış olan bazı konsoloslar, Kürt aşiretleriyle işbirliği yapmak üzere Doğu Anadolu ve İran'a atanmışlardır. Örneğin Selanik, Prizren, Üsküp ve Manastır'da Rusya adına önemli görevlerde bulunan Mösyo Çerkov'un, Hoy ve Salmas'a konsolos olarak tayin edilmesi, bu konuya verilen önemin bir göstergesi olarak kabul edilebilir (Ünal, 2008: 140).

Türk-Rus ortak tarihi incelendiğinde yıpratma politikasının mimarı Rusya'nın Ermeni ve Kürt gibi etnik unsurlarla yaptığı işbirliği neticesinde Balkanlar bölgesinde olduğu gibi Kafkasya bölgesindeki hedeflerine de adım adım ulaştığı görülmektedir. Bölgedeki Konsolosluklar vasıtasıyla milliyetçilik duyguları harekete geçirilen Ermeni ve Kürt gruplar, Doğu Anadolu bölgesinde birçok defa ortak düşman olarak kabul ettikleri Osmanlı Devleti'ne karşı isyana kalkışmıştır. İsyanların ardından başlayan Osmanlı-Rus savaşları neticesinde Osmanlı Ordusu daima ağır yenilgiye uğratılmıştır. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın sadece Balkanlar bölgesinde değil, Doğu Anadolu bölgesinde de ağır sonuçları olmuştur. Öncelikle "Sıcak Denizlere Ulaşma Politikası" için çok kritik bir bölge olan "Kars Platosu" Rusya'nın egemenliği altına girmiştir. Gerek İskenderun Körfezi gerekse Basra Körfezi'ne yapılacak askeri harekâtlar için çıkış arazisi niteliğine sahip Kars Platosu'nun Rusya'nın kontrolüne girmesi (Akgül, 1995: 25; Özdemir, 2018: 88), doğal olarak İngiltere'nin karşı hamlesine neden olmuştur. Nitekim 1853 yılından itibaren Basra Körfezi'nin Batı kıyılarını Katar ile işgale başlayan (Şenel, 2016: 196) İngiltere, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti ile yaptığı antlaşma çerçevesinde Kıbrıs'ı da kontrolü altına almıştır (Menekşe, 2013: 315). Bu sayede Kars Platosu'ndan başlayacak bir Rus askeri hareketinin ilerlemesini engelleyebilmek amacıyla Basra Körfezi bölgesinde olduğu gibi İskenderun Körfezi bölgesinde de gerekli önleyici tedbirleri uygulamaya koymuştur.

Bölgesel hedeflerine ulaşmak için elinin altındaki her yöntemi kullanmaktan çekinmeyen Rusya, Kafkasya bölgesinde etnik unsurlarla işbirliği faaliyetine 1801 yılında Gürcistan'ın ilhakının hemen ardından önce Ermenilerle başlamış, daha sonra ise Kürtlerle devam etmiştir. Bu dönemde Rus Yönetimi, daha önce Ermeni kimliğinin oluşturulması sürecinde elde edilen tecrübelerden yararlanmak suretiyle özellikle Osmanlı Devleti içinde yaşayan Kürtlerin milli kimliklerinin şekillendirilmesi ve geliştirilmesi yönündeki çalışmalara ağırlık vermiştir. Bu kapsamda gerek bölgedeki konsolosluklarda gerekse de merkezdeki eğitim kurumlarındaki çalışan çok sayıda Rus araştırmacı, Kürt kimliği üzerinde kayda değer eserler ortaya koymuştur. Bunlar arasında Kürtlerin tarihi, Kürtçe dil grameri, Kürt kimliği, Kürt ve Yezidilerin sosyal yaşamları konusundaki araştırmalar ön plana çıkmaktadır (Attar, 2006: 7). Bu çalışmalar vasıtasıyla Kürt kimliği inşa edilmeye çalışılırken, her zaman olduğu gibi Türk düşman olarak gösterilmiş ve daha önce yaratılan Yunan, Bulgar, Ermeni, Sırp gibi mevcut etnik sorunların yanına bir de "Kürt Sorunu" eklenmiştir. Sorunu diğer etnik sorunlardan farklı kılan husus, ilk defa Müslüman olan bir etnik grubun Padişahı aynı zamanda Halife olan Osmanlı Devletine isyan etmesidir. Dolayısıyla Rusya tarafından temeli atılan bu sorun, bu tarihten itibaren sadece Osmanlı Devletine karşı değil, hem Türkiye'ye hem de Kürtlerin yaşadığı diğer ülkelere karşı bir dış politika vasıtası olarak kullanılmıştır.

3. Rusya'nın Kürtlerle İlişkisinin Tarihsel Arka Planı

Rusya, bugüne kadar değişik siyasal sistemlerle yönetilmesine rağmen "Sıcak Denizlere Ulaşma Politikası" başta olmak üzere Kafkasya, Orta Asya ve Orta Doğu gibi bölgelere yönelik dış politikasında hemen hemen hiç değişiklik olmamıştır.

Rus Çarlığı'nın 1801 yılında itibaren Güney Kafkasya'yı işgali ve sonrasında bölgeyi kendi çıkarlarına uygun şekillendirmesi döneminde, birçok faktörün yanında özellikle iki hususun ön plana çıktığı görülmektedir. Bunlardan ilki, Türk Dünyası ile Anadolu Türklüğü arasındaki irtibatın ortadan kaldırılmasıdır. Bunun için Rus Çarlığı, taraflar arasında işbirliği imkânı sağlayan bahse konu irtibatın yok edilmesine büyük önem vermiş ve bu nedenle de, aşamalı bir şekilde Ermenistan devletini kurmak suretiyle Anadolu ile Türk Dünyası arasında Kafkasya'da bir tampon bölge oluşturulmuştur (Oktay, 2010: 319). Kafkasya'nın işgaliyle birlikte kendi kontrolüne giren Eçmiyazin'deki Ermeni Kilisesi'ni etkin bir şekilde kullanarak, burayı etnik unsurlarla işbirliği stratejisinin bir vasıtası olarak Doğu Anadolu'daki Ermeni faaliyetlerini yönlendiren siyasi bir üs haline getirmiştir (Arslan, 2002: 29). Nitekim Ermeni Kilisesi, bu dönemde Kürt aşiretlerinin ileri gelenlerine mektuplar göndererek Osmanlı Devleti'ne karşı Ermenilerle işbirliği teklifinde bulunmuştur (Ünal, 2008: 134). Diğerleri ise, devletler ve toplumlar arasında en önemli dayanışma ve işbirliği mekanizmalarından biri olan dinin, özellikle Rusya'ya karşı uygulanan politikalarda işlevsiz bırakılmaya çalışılmasıdır. Bu durumun Rusya'nın manipülasyonları neticesinde ortaya çıkan bir sonuç olup olmadığı tam olarak bilinmemektedir. Ancak bölgedeki iki güçlü rakibi olan Müslüman Osmanlı Devleti (Sünni) ve İran'ın (Şii) mezhep farklılığından kaynaklanan husumetleri nedeniyle bir türlü ittifak oluşturamamaları, her zaman Rusya'nın çıkarına uygun sonuçlar doğurduğu da bilinen ve kabul edilen bir gerçektir.

Bu durumun farkında olan ve bunu fırsata çevirmeye çalışan Rusya, büyük çoğunluğu Osmanlı Devleti ve nispeten daha az kısmı ise İran sınırları içinde yaşayan Kürtlerle işbirliği konusunda daha cesaretli bir politika takip etmiştir. Ancak Kürtlerle işbirliğinde Ermenilerle olduğu kadar başarılı olduğu söylenemez. Gayretlerine rağmen elde edilen neticelerin arzu edilen seviyede olmaması, üzerinde dikkatlice düşünülmesi gereken bir sonuçtur. Bu sonuçta birçok farklı faktörün etkili olması olasıdır. Ancak özellikle din faktörünün bu başarısızlıkta asıl belirleyici faktör olarak ön plana çıktığı değerlendirilmektedir. Aynı zamanda Halife olan Osmanlı Padişahı'nın Hıristiyanların hamisi konumundaki Rusların bölücü girişimlerine karşı yaptığı çağrılarının Müslüman Kürtler üzerinde küçümsenmeyecek etkiler yarattığı düşünülmektedir.

3.1. Rus Çarlığı Dönemi Rus-Kürt İlişkileri

Yıpratma politikasını etkin olarak kullanan Çarlık Rusyası'nın güneye doğru istikrarlı bir şekilde genişlemesi, İngiltere'yi endişelendirmiş ve karşı tedbir almasına neden olmuştur. 1798 yılında Napolyon'un Mısır'ı işgaline karşı Osmanlı'nın yetersiz kalması ve Fransa'yı Mısır'dan ancak İngiltere ve Rusya ile yaptığı ittifak antlaşmaları sayesinde çıkarabilmesi Osmanlı Dış Politikasında "güç dengesi" politikasının başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Kürkçüoğlu, 1980: 315). Bu müdahale döneminde İngiliz sömürgelerine giden yol üzerinde önemli bir konuma sahip olan Akdeniz'de Rusya'nın da yer alması İngiltere'yi rahatsız etmiştir. Bundan dolayı bu olaydan itibaren sıcak denizlere ulaşmak isteyen Rusya, önündeki set görünümündeki Osmanlı'nın siyasi bütünlüğünü devam ettirmeyi öngören bir dış politika takip etmeye başlamıştır (Bolat, 2014: 17). Aslında Osmanlı'nın lehine olan bu güç dengesi politikası, Osmanlı Ordularının ağır yenilgi aldığı 1877-78 Savaşı'na kadar devam etmiş ve bu tarihten itibaren dengeleme politikasında İngiltere'nin yerini Almanya almıştır.

Osmanlı Devleti'nin Neo-Realist teorinin varsayımlarına uygun bir şekilde güç dengesi ile siyasi varlığını devam ettirme gayretlerine yoğunlaştığı bir dönemde Rus Çarlığı'nın etnik unsurlarla işbirliği stratejisini devreye soktuğu görülmektedir. Fikri temelleri çok daha önceden atılan bu strateji, Kürtlerle ilgili yapılan değişik çalışmalarda elde edilen bulgular üzerine inşa edilmiştir. Kürtler arasındaki dayanışmayı sağlayacak ortak Kürt kültürünün yaratılmasını hedefleyen bu alandaki ilk çalışmalar, II. Katerina (1729-1796)'nın iktidarda kaldığı 34 yıllık dönemde başlatılmış ve bu konuda önemli mesafeler kat edilmiştir. Genişleme alanı içindeki etnik gruplardan yararlanılmasının Rus işgal faaliyetlerini kolaylaştıracağı düşünülen Çarlık Yönetimi, bu maksatla etnik unsurları daha iyi tanıyabilmek için özel enstitüler açmış ve bu unsurlara ait kültürlerin anlaşılmasını sağlayan dokümanları Rusçaya tercüme ettirmiştir. Nitekim Rus Bilimler Akademisi bünyesinde dünyadaki ilk Kürdoloji Bölümü 1787 yılında Rusya'da açılmıştır (Özdemir ve Arslan, 2018: 196). Kürtlerle işbirliğine yönelik II. Katerina döneminde atılan ilk adımın ardından ilk fiziki temas ise, 1801 yılında Gürcistan'ın ilhak edildiği I. Alexander döneminde sağlanmıştır. Fiziki temasın tesis edilmesinden sonra Osmanlı'nın doğu eyaletleri ile İran'da görevli konsolos ve elçilerden azami yararlanılmış ve Kürtlerle işbirliği için uygun zemin yaratılmaya çalışılmıştır (Özdemir, 2018: 26).

Kürtlerle işbirliği stratejisi gereği merkezde alınan kararlar için bölgede görevli büyükelçi ve konsolosların yanında ayrıca bölgedeki komutanların görüş ve tavsiyelerinden de istifade edilmiştir. Bu konudaki görüşlerini rapor halinde merkezi yönetime gönderen ilk resmi Rus görevlisi Mareşal İvan Paskiyeviç'tir (Özdemir, 2018: 27). Kafkasya Bölge Komutanı olarak görev yapan Paskiyeviç, Kürtlerle işbirliği yapılması halinde Rus askeri harekâtının hem İskenderun Körfezi'ne hem de Basra Körfezi'ne daha kolayca ulaşabileceği öngörüsünde bulunmuştur. Bu nedenle Rusya'nın Akdeniz'e veya Hint Okyanusu'na ulaşmasını sağlayacak jeostratejik bakımdan önemli bir bölgede yaşayan Kürtlerle iyi ilişkiler geliştirmeye önem vermiş ve neticede bu konuda başarılı sonuçlar elde etmiştir. Paskiyeviç'in önerilerini dikkate alan Çarlık Yönetimi'nin Kürtlere sağladığı maddi destekler sonucunda yaklaşık 10 bin Kürdün Rus ordusunda görev alması sağlanmıştır (Ünal, 2008: 134).

Bu dönemde Kürtlerle işbirliği stratejisinden elde edilen başarıya bağlı olarak bu alandaki çalışmaların bilimsel açıdan kurumsallaştırılması amacıyla 1860 yılında "Kürdoloji Enstitüsü"nin kurulmasına karar verilmiştir. İran ve Doğu Anadolu

bölgesindeki Rus konsoloslukları ve elçilikler vasıtasıyla desteklenen enstitünün çalışmaları sonucunda, bölgedeki Kürt halkının Rus çıkarlarına uyumlu hareket edebilmesi için takip edilmesi gereken yöntem ve buna uygun stratejiler geliştirilmiştir. Bu çalışmalarda, Osmanlı ve İran ile yapılacak savaşlarda Kürtlerin desteğinin kazanılmasına öncelik verilmiş, bu olmadığı takdirde en azından tarafsız kalmalarını sağlayacak bir strateji geliştirilmeye çalışılmıştır (Özdemir ve Arslan, 2018: 196). Söz konusu çalışmalar neticesinde elde edilen bulguların dönemin Rus dış politikasına ve özellikle de Kafkasya bölgesine yansımaları olmuştur. Bu kapsamdaki en ciddi yansıması, Rus desteğine bağlı olarak Doğu Anadolu ve İran'daki bazı Kürt aşiretlerinin merkezi yönetimlere karşı isyan etmeleri veya ayaklanmalarıdır. İsyanların Osmanlı-Rus savaşları sırasında, ya da Osmanlı'nın ağır yenilgiye uğradığı dönemlerin hemen ertesine denk gelmesi hiç şüphesiz tesadüfi değildir. Ayrıca, Şeyh Ubeydullah İsyanı (Biçer, 2016: 65), Bitlis İsyanı (Ünal, 2008: 148) ve Barzani İsyanı (Akgül, 1995: 112) gibi büyük ölçekli Kürt isyanlarının Rusların sıcak denizlere ulaşmasını sağlayacak güzergahlar üzerinde meydana gelmesi manidardır.

Osmanlı ve İran'a karşı Kürtlerle işbirliğine büyük önem veren Rus Çarlığı'nın söz konusu işbirliği stratejisinden gerekli verimi elde edebilmek için uygulamaya koyduğu "Kürt elitlerini kazanma taktiği" özellikle dikkat çekmektedir. Daha sonraki dönemlerde de devam eden bu taktik gereği, Kürt milliyetçiliğini harekete geçirebilme potansiyeline sahip bazı aşiret liderleri Çarlık Yönetimi tarafından başkent St. Petersburg'a davet edilmişlerdir. Örneğin Şikak aşireti lideri Cafer Ağa, Abdürrezzak Bedirhan ve Şeyh Ubeydullah'ın torunu Seyyid Taha, 1898 yılında Rus Çarı II. Nikola'nın özel çağrısıyla Çarlık başkentini ziyaret etmişlerdir. Burada çok iyi karşılanan üç aşiret lideri, çeşitli hediyelerle ödüllendirilmek suretiyle Ruslarla işbirliği yapmaları halinde gelecekteki hayallerini gerçekleştirebilme olasılığının büyük olduğu umuduyla geri dönmüşlerdir (Aegleton, 1989: 31). Bu umutlarını gerçekleştirebilme adına merkezi yönetime karşı başlatılan isyanlardan olumlu sonuç alınamamış, fakat Osmanlı Yönetimi zaten kısıtlı olan gücünün bir bölümünü bunların bastırılması için harcamak zorunda kalması nedeniyle kazanan her zaman Rus tarafı olmuştur.

Değişik vaatlerde bulunmak suretiyle Osmanlı Devleti'ne karşı kıskırttığı Kürtler vasıtasıyla sayısız avantajlar elde eden Çarlık Yönetimi'nin işbirliği yaptığı aynı Kürtlere karşı olumsuz düşüncelere sahip olması aslında büyük bir çelişki oluşturmaktadır. Bu türden çelişkileri, Kürtlerin yaşadığı bölgedeki sosyal yapının tanıtılması amacıyla Ruslar tarafından hazırlanan raporlarda görmek mümkündür. Bu kapsamda Dersim, Van ve Bitlis gibi vilayetlerin siyasi, sosyal ve ekonomik durumuyla ilgili hazırlanmış birçok rapor bulunmaktadır (Özdemir ve Arslan, 2018: 200). Kürtlere yönelik yapılan bu çalışmalardan en önemlilerden birini, 1900 yılında Pyotr Ivanoviç Averyanov tarafından hazırlanan "Türkiye, İran ve Rusya Kürtlerinin Çağdaş Siyasi Durumu" isimli rapor oluşturmaktadır. Zira dönemin Kafkas Askeri Dairesi Karargâh Başkanı Tümgeneral N. N. Belyavskiy'in talimatı üzerine kurmay subay Averyanov tarafından hazırlanan rapor, taraflar arasında yaklaşık bir asırlık bir işbirliğinden sonra Rusya'nın Kürtleri nasıl gördüğünü ve onlardan istifade etme niyetini göstermesi bakımından önemlidir. Daha sonra hem Rusya'da hem de Türkiye'de kitap olarak yayınlanan bu dokümanı daha da önemli kılan husus ise, raporu hazırlayan Averyanov'un başta İstanbul'daki Rus Büyükelçiliği ve Erzurum'daki Rus Başkonsolosluğu olmak üzere birçok kez Doğu Anadolu'da görev yapmış olmasıdır (Necefoğlu, 2014: 3). Dolayısıyla Rusya'nın 19. yüzyıl boyunca Osmanlı Devleti ve İran ile yaptığı savaşlarda Kürtlerin rolünün incelendiği adı geçen bu çalışmada, Kürtler hakkında ilginç sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Genel olarak Kürtler hakkında olumsuz görüşlere sahip olduğu anlaşılan Averyanov (2010)'un bu konudaki ilk tespiti, Kürtlerin uyruğu oldukları ülkeye sadakatlarının olmadığı ve bu ülke ordularındaki görevlerini çıkarları için yaptıkları yönündedir. Çıkarlarıyla uyumlu olması halinde kime olsa hizmet etmeye hazırdırlar (2010: 38). Savaşlara katılma isteklerinin altında yatan temel neden, talan ve yağmadır. Bunu engelleyebilecek yegane faktör ise, güce bağlı yaptırıma maruz kalma korkusudur (2010: 39). Kürtlerin toplu savaşa yetenekleri pek gelişmediği gibi bağlı oldukları devletin kaderini ilgilendiren konulara da duyarsızdırlar (2010: 51). Türklerin kutsal dinleri adına savaşa çağrılarında ilk defa 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nda olumlu yanıt vermişler, ancak tehlike karşısında Türklerin saflarını kısa sürede terk etmişlerdir (2010:181). Araştırma neticesinde ulaşılan Kürtlerle ilgili bu genel tespitlerden Rus karar alıcılarının ne derece yararlandığı tam olarak bilinmemektedir. Bilinen bir şey varsa, o da ikili ilişkilerin bugüne kadar kesintisiz devam ettiği'dir. Ancak etnik unsurlarla işbirliği stratejisinin diğer elemanı olan Ermenilerle Kürtler arasında Rusların bir tercih yapmak zorunda kalmaları halinde, hiç tereddütsüz Ermenileri seçeceği de, konuya vakıf olanların üzerinde kolayca uzlaşabileceği ortak bir görüştür.

Rus Çarlığı'nın 1911 tarihinde Hoy'daki konsolosluğu vasıtasıyla yaptığı bazı çalışmaların, gelecek dönemlerde uygulamaya koyduğu Kürtlerle işbirliği politikalarının temel dayanağını oluşturduğu anlaşılmaktadır. Daha önce Bitlis Konsolosluğu görevinde bulunan ve çok iyi derecede Türkçe ve Kürtçe bilen (Günay, 2017a: 69) Rus Konsolosu Çirkov, Kürtleri Rus tarafına çekmek için yapmış olduğu çalışmaları bir rapor ile Dışişleri Bakanlığı'na göndermiştir. Raporda, Kürtlerin tarihi, örf, adet ve geleneklerinden bahseden Çirkov; özellikle Kürdologların, Kürtlerin sosyal yaşamlarının içine girmeleri gerektiğini ve bu maksatla Mahabad (İran) şehri ve çevresinin bu tip çalışmalar için uygun olduğunu belirtmiştir. Adı geçen konsolosun bölgedeki Kürt liderlerle iyi ilişkiler geliştirmesi sayesinde, Rusların Kürtlerle işbirliği için uygun ortam yaratılmıştır (Özdemir ve Arslan, 2018: 201). Nitekim bu dönemde yaratılan bu olumlu ortamın semeresi II. Dünya Savaşı döneminde alınmıştır.

Rus Çarlığı'nın etnik unsurlarla işbirliği stratejini uygularken dikkate alınması gereken özelliklerinden bir diğeri de, bu tip faaliyetler için rakibinin en zayıf olduğu anını kollaması ve uygulamaya o anın geldiğine inandığında başlamasıdır. Trablusgarp ve Balkan Savaşları dönemi ve sonrasında Osmanlı Devleti'nin sıkışık durumda olduğunu gören Çarlık Yönetimi, dikkatini yeniden Doğu Anadolu bölgesine çevirmiştir. Gelişmeleri büyük bir dikkatle izleyen Çarlık Dışişleri Bakanı Sazonov, 28 Kasım 1912'de Doğu Anadolu bölgesinde görevli Rus konsolosluklarına gönderdiği bir telgrafla, dağınık durumdaki Kürt aşiretlerinin birleştirilmek suretiyle oldukça zor durumdaki Osmanlı Devleti'ne karşı isyana teşvik edilmesi ve Kürt toplumu içinde Rusya'nın saygınlığının artırılmasını sağlayacak girişimlerde bulunulması talimatını vermiştir. Bu gelişmenin ardından silahlandırılan bazı Kürt aşiretleri bölgedeki Rus konsolosluklarına gelerek bağlılıklarını sunmuştur. Örneğin Kuzey Irak'taki en etkili Kürt aşiretlerinden birinin lideri olan Şeyh Mahmut, Şubat 1913'te Rus Çarlığı'nın hizmetine girdiğini açıklamıştır (Günay, 2017: 54).

3.2. Sovyetler Birliği Dönemi Rus-Kürt İlişkileri

Ekim 1917'de Çarlık yönetimi yıkılarak yerine Bolşeviklerin işbaşına gelmesi, Rus-Kürt ilişkileri bakımından küresel ve bölgesel olmak üzere iki önemli sonuç doğurmuştur. Küresel sonuçların en önemlisi, dönemin küresel lideri İngiltere'nin Rusya'daki yeni rejimi tehdit olarak algılaması ve bu yüzden uluslararası sistemle irtibatını kesebilmek amacıyla yeni rejime karşı tecrit politikasını başlatmasıdır. En önemli bölgesel sonucu ise, Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nı kaybetmesi üzerine başta İngiltere olmak üzere Batılı büyük güçlerin Osmanlı'ya dayatmaya çalıştığı şartları, Mustafa Kemal liderliğindeki Anadolu Hareketi'nin reddetmesi ve direnişle cevap vermesidir. Doğal olarak bu dönemde ortaya çıkan konjonktürel şartlar, Rusya'daki Bolşevik iktidarı ile Anadolu Hareketini işbirliğine zorlamıştır. Ancak bu işbirliğini sadece konjonktürel şartların zorlamasına bağlamak doğru değildir. Zira karşılıklı çıkarların da, böyle bir işbirliğini zorunlu hale getirdiği anlaşılmaktadır. Karşılıklı çıkarlar, Batı tehdidine karşı işbirliğinden başka bir seçenek bırakmamıştır. Batı tecridinden bunalan Bolşevikler, yeni kurulacak bağımsız bir Türkiye vasıtasıyla uluslararası ekonomik sistemle bütünleşmeyi hedeflerken; Anadolu Hareketi de, Bolşeviklerin ekonomik ve askeri desteği sayesinde düşmanları ülkeden çıkararak bağımsız bir devlet kurmayı planlamaktadır. Görüldüğü üzere, rasyonel esaslara dayalı bir işbirliği her iki tarafın da çıkarlarına hizmet etmiştir. Asırlarca birçok kez savaşan iki rakip ülke, I. Dünya Savaşı sonucunda siyasi ömrünü tamamlayarak tarih sahnesinden çekilmiştir. Ancak her iki ülkenin varisleri olan Sovyetler Birliği ve Türkiye, 16 Mart 1921 tarihinde imzaladıkları Moskova Antlaşması (Topal, 2018: 321) ile önceki dönemlerden farklı bir şekilde karşılıklı çıkarlara dayalı bir dostluk dönemi başlatmıştır.

I. Dünya Savaşı sonrasında kurulan yeni uluslararası sistemde iki yeni devlet te önceliğini, Neo-Realist teorinin de öngördüğü gibi mevcut sistemdeki varlığını devam ettirme ve kendi kendine yeterli olma şartlarına ulaşmaya vermiştir. Moskova Antlaşması'nın ardından imzalan Kars Antlaşması (Bolat, 2019: 283) ile Kafkasya bölgesinde güvenlik sorununu çözen Türkiye, iki savaş arası dönemde ortaya çıkan tehditlere karşı Balkan ve Sadabat Paktlarının kurulmasına öncülük etmiştir. Bu dönemde Batı dünyasından gelen tehditleri Sovyetler vasıtasıyla dengelemeyi başaran Türkiye, aynı zamanda Boğazlar ve Hatay sorunlarını (Sarıay, 2010: 862) da çözmeyi başarmıştır. Ancak özellikle Rusların tarihi emellerinin odağında yer alan Boğazlarla ilgili Montrö Sözleşmesi iki ülke arasındaki dostluk sürecini bitiren bir gelişme olmuştur. Türkiye, iki savaş arası dönemde başarıyla uyguladığı güç dengesi politikasıyla Lozan'dan geri kalan en önemli sorununu çözüme kavuşturmuş, fakat bu kez de destekçisi olan Sovyetler Birliği'ni kaybetmiştir. I. Dünya Savaşı sonrası dönemin konjonktürel şartları iki hasım ülkeyi dostla dönüştürürken, Boğazları tekrar Türkiye'nin egemenliğine veren Montrö Sözleşmesi ise, Sovyetlerin bu durumu Rus çıkarları açısından tehdit olarak algılamalarından dolayı, iki ülkeyi yeniden rakip haline getirmiştir. Dolayısıyla yeni dönemin başlangıcında Sovyet Rusya tarafından rafa kaldırılan Kürtlerle işbirliği stratejisi, sözleşmenin imzalanmasından sonra raftan indirilmiştir.

Rusların söz konusu stratejiyi rafa kaldırdığı dönemde Kürtlere olan bölgesel ilgi azalmamış, bu sefer de küresel güç İngiltere devreye girmiştir. Aslında İngiltere'nin başlangıçta Orta Doğu'nun paylaşımını öngören Sykes-Picot Antlaşmasında Kürtlere yer vermediği görülmektedir (Mcdowall, 2007: 117). Anadolu'nun paylaşımını öngören Sevr Antlaşması ile özerk bir Kürt devletinin kurulması için girişimde bulunmuşsa da, Kurtuluş Savaşı'nın ardından imzalanan Lozan Antlaşması bu girişimi boşa çıkarmıştır (Yıldız, 2007: 223). Lozan Antlaşması ile çözüme kavuşturulamayan Musul bölgesi, 16 Aralık 1926 tarihli Milletler Cemiyeti kararıyla (Kemal, 2007: 679) Irak'a bırakılmıştır. Dolayısıyla Rus Çarlığı tarafından dış politika vasıtası olarak kullanılan Kürtlerin statülerinde de, bu dönemde önemli değişiklikler olmuştur. Örneğin söz konusu savaştan önce büyük oranda Osmanlı Devleti, İran ve Rusya sınırları içinde yaşayan Kürtlerin bir kısmı, Sykes-Picot Antlaşmasından sonra Osmanlı devletinden ayrılarak yeni kurulan Irak ve Suriye devletlerinin sınırları içinde yaşamak zorunda kalmıştır (O'Ballance, 1996: 12). Bu nedenle belirtilen tarihten itibaren hem İngiltere hem de Fransa Kürt siyasal yaşamına dahil olmuştur. Bu bağlamda İngiltere, savaş galibi olarak ortaya çıkan avantajlardan istifade etmek suretiyle Kürtlerin hamisi rolünü oynamaya başlamış ve Kuzey Irak'taki Kürt gruplarla zaman zaman çatışmak zorunda kalmıştır. Buna karşılık Fransa ise, Kuzey Suriye'deki Kürt gruplarla nispeten daha sıcak bir ilişki geliştirmiştir.

Sevr Antlaşması'nın Kürtlerle ilgili hükümlerinin Lozan Antlaşması'na yansıtılmaması, İngiltere'ye güven açısından Kürtler üzerinde büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Bu nedenle bazı Kürt gruplar, yeni Bolşevik rejimi ile temas kurmaya

çalışırken, Kuzey Irak'taki Kürt aşiret lideri Şeyh Mahmut Berzenci, Sovyetlerden himaye ve destek talebinde bulunmuştur. Sovyet Yönetimi, bu dönemde önceliğini ülke içinde kontrolünü güçlendirmeye vermesi nedeniyle Kürtlere bekledikleri ilgi ve desteği tam olarak gösterememiştir. Ancak İngiltere ile yaşadığı sorunlara bağlı olarak Kuzey Irak'taki Kürtlerin 1927 yılında İngilizlere karşı başlattığı ayaklanmayı desteklemekten de geri kalmamıştır (Şamil, 2005: 161). Bu olumsuz gelişmeye karşılık Sovyetler Birliği sınırları içindeki Kürtlerle yeni rejim arasında eskiye nazaran daha sıcak bir ilişki kurulduğu görülmektedir. Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin başkenti Erivan'da 1930 yılında kurulan Marksizm ve Leninizm Enstitüsü'nde Rusça ve Ermenicenin yanında Kürtçe ders verilmesi önemli bir gelişme olarak not edilebilir. Daha da önemlisi, Dağlık Karabağ sınırları içinde 7 Temmuz 1923 tarihinde özerk bir "Kürdistan" kazasının kurulmasına karar verilmesidir. Daha sonraki dönemlerde "Kızıl Kürdistan" olarak anılacak olan kaza, Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Ağustos 1930 tarihinde aldığı başka bir kararla uygulamadan kaldırılmıştır. Diğer taraftan Stalin dönemindeki değişik etnik gruplara karşı yürütülen baskıcı politikalarından Kürtler de nasibini almıştır. Nitekim güvenilmeyen etnik unsurlar kategorisine dahil edilmesi nedeniyle Azerbaycan sınırları içinde yaşayan 1325 Kürt, 7 Temmuz 1937 tarihli bir karar ile Kırgızistan ve Kazakistan'a sürgün edilmiştir (Özdemir, 2018: 105).

Önceki dönemde olduğu gibi Kürdoloji çalışmalarına Sovyet Yönetimi döneminde de devam edilmiş, bu maksatla SSCB Bilimler Akademisi Doğu Bilimleri Enstitüsü'nün Yakın ve Orta Doğu Şubesi'ne bağlı olarak "Çağdaş Kürt Sorunu Bölümü" hizmete girmiştir (Şamil, 2005: 165). Adı geçen bölümde yapılan çalışmalar neticesinde Kürt ulusal edebiyatının yaratılmasına katkıda bulunmak suretiyle Türkiye, İran, Irak ve Suriye'deki Kürtlerin milliyetçi bir anlayışla hareket ederek ortak bağımsız bir devlet kurma yönünde uygun bir zemin yaratılmaya çalışılmıştır. Bu nedenle Sovyet Kürdoloji çalışmaları, genellikle Kürt bölgelerini kapsayacak bir anlayışla yürütülmüş ve bundan dolayı Sovyet Kürdoloji bölümlerinde Türkiye, İran, Irak ve Suriye Kürt bölgelerindeki gelişmeleri takip edebilecek uzmanlar yetiştirilmiştir. Ayrıca Kürdoloji çalışmalarının dışında, yine bu dönemde okullar açılmış, radyolar yayına başlamış, kitaplar ve gazeteler basılmıştır. İlk Kürtçe romanın basımı yine bu dönemde yapılmıştır (Şamil, 2005: 9).

Konuyla ilgili döneme damgasını vuran diğer bir gelişme, geçmişteki etnik unsurlarla mücadele stratejisi kapsamındaki çalışmalarından elde edilen tecrübelerin yeni tip Sovyet vatandaşı yaratma konusunda kullanılmasıdır. Milliyetler Politikası (Hasanov, 2013: 45) olarak formüle edilen bu faaliyet için Kürdoloji çalışmalarının bulgularından büyük oranda yararlanılmış olabileceği tahmin edilmektedir. Zaten iki faaliyet arasında süreçlerin ters işletilmesi dışında önemli bir fark bulunmamaktadır. Bilindiği gibi ilkinde, Osmanlı Devleti'nin siyasi bütünlüğünün parçalanabilmesi için Kürt milleti yaratılmaya çalışılmıştır. İkincisinde ise, güçlü bir Sovyet sistemi tesis edebilme adına adı geçen sistemin en önemli parçalarından birini oluşturan Türk halkı ayrıştırılarak içinden Kazak, Kırgız, Özbek ve Türkmen gibi farklı milletler yaratılmıştır. Bunun için önce Türk halklarının yaşadığı bölgeye "Orta Asya" ismi verilerek Türk yurdu anlamına gelen Türkistan'ın adı unutturulmuş, ardından da dil, tarih, kültür ve gelenekler gibi Türk kimliğinin belirleyici unsurları tahrip edilmek suretiyle yeni tip Sovyet kimliği ortaya çıkarılmıştır (Ayan, 2011: 10).

Bolşeviklerin iktidara gelmesinden sonra Sovyet Yönetimi'nin Kürtlerle ilk resmi teması, konjonktürel şartların zorlamasıyla Sovyetler Birliği ve İngiltere'nin İran'ı işgalleri neticesinde ortaya çıkmıştır. Aslına bakılırsa, iki ülkenin İran'ı işgal etmesinin önemli nedenleri vardır. İleri, II. Dünya Savaşı'nın devam ettiği sırada Almanya'nın İran ile işbirliği yaparak Sovyetlere güneyden saldırma olasılığının artmasıdır. Bu gelişme üzerine Sovyetler Birliği ve İngiltere, Ağustos 1941 ayında kendi aralarında bir antlaşma yaparak Sovyetler, İran'ın kuzeyini, İngiltere ise güneyini işgal etmiştir (Gafarlı ve Güç, 2017: 57). Diğerisi ise, Almanya'ya karşı ABD ve İngiltere ile ittifak oluşturan Sovyetler Birliği'ne Amerikan yardımının o dönem için en uygun güzergah olan Basta Körfezi ve İran üzerinden yapılacak olmasıdır. Görüldüğü üzere Sovyetler Birliği'nin bu dönemdeki öncelikli hedefi, Kafkasya ve Azerbaycan'a doğru ilerlemekte olan Kızıl Ordu'nun geri bölgelerini emniyete almaktır. En az onun kadar önemli diğer hedefi ise, Amerikan yardımının Basra körfezi yoluyla Kuzey'e ulaşmalarını sağlayan ikmal yollarının emniyetinin sağlanmasıdır (Aegleton, 1989: 47).

Sovyet Ordularının Kuzey İran'ı işgaliyle birlikte bu bölgedeki Kürt halkının güvenini kazanabilmek Kürtlerle işbirliği süreci de başlatılmıştır. Bu kapsamda başta Kadı Muhammed olmak üzere bölgedeki 30 aşiret lideri 1941 yılının ikinci yarısında Bakü'ye davet edilerek misafir edilmiştir. Bu sayede ileride kurulması planlanan Özerk Kürt Cumhuriyeti için uygun toplumsal zemin yaratılmaya çalışılmıştır (Aegleton, 1989: 106). Ardından gizli "Komala" örgütü vasıtasıyla bölgedeki Kürtlerin siyasal bir dava altında birleşmeleri sağlanmış ve başına da lider olarak Kadı Muhammed getirilmiştir (Roosevelt, 1947: 250). Önemli Kürt aşiret liderlerinin Bakü'ye yaptıkları ikinci ziyaretinin ardından bölgedeki siyasal birliğin bir göstergesi olarak Ekim 1945 ayında yapılan toplantı neticesinde "Kürdistan Demokratik Partisi" kurulmuştur (Roosevelt, 1947: 254). Hazırlıkların tamamlanmasını müteakip 22 Ocak 1946 tarihinde "Özerk Mahabad Kürt Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilan edilmiştir (McDowall, 2007: 241). En nihayetinde de, daha önce yapılan silah yardımlarına bağlı olarak Özerk Cumhuriyetin varlığının devam ettirilebilmesi amacıyla Kürt Ordusu kurulmuştur (Aegleton, 1989: 183). Belirtilen gelişmelerin yaşandığı dönemde, isyan girişimi sonrasında Kuzey Irak bölgesini terk etmek zorunda kalan Mustafa Barzani ve kardeşi Molla Ahmet'in Sovyetlerin onayı ile bu bölgede ikamet etmelerine müsaade edilmiştir. Özet olarak İran'daki Kürt bölgesi tamamen Sovyetlerin çıkarlarına uygun şekillendirilmiş, ancak özellikle küresel mahiyetteki bazı olaylar

Sovyetlerin öngördüğünden çok farklı bir şekilde seyretmesi nedeniyle bölgedeki gelişmeler kısa sürede Kürtlerin aleyhine dönmüştür.

Azerbaycanlı tarihçi Cemil Hasanlı (2005: 555)'nin da iddia ettiği gibi Soğuk Savaş'ın ilk çatışması İran Azerbaycan'ı üzerinde yaşanmıştır. Nihayetinde 1942 tarihli ittifak antlaşması gereği Sovyetler Birliği Mayıs 1946'da Kuzey İran'ı terk ederken, bölgedeki Kürtleri de kendi kaderlerine terk etmiştir. Bu gelişme üzerine Mahabad bölgesinden ayrılarak Kuzey Irak'a dönmek zorunda kalan Mustafa Barzani (Mesut Barzani'nin babası), burada barınamaması üzerine bir yıl sonra Haziran 1947 tarihinde Sovyetler Birliği'ne sığınmak zorunda kalmıştır (Delanoe, 2015: 7).

İddia edildiği gibi Soğuk Savaş İran Azerbaycan'ın da başlamış olsa da, kısa sürede başta Avrupa olmak üzere dünyanın birçok yerine yayılmıştır. Ancak iki tarafın en çok karşılaştığı yerlerden biri çoğu zaman Orta Doğu olmuştur. Sovyetler Birliği, bu dönemde Kürtlerle işbirliğini devam ettirmiştir. Irak'ta Monarşinin yıkılmasının ardından Sovyet yönetimi ve Irak'taki yeni yönetim arasındaki iyi ilişkiler ve özellikle de Sovyetlerin desteği sayesinde, Mustafa Barzani, Kuzey Irak'a geri dönmüştür (Peyrat, 2019: 51). Sovyetlerin Kuzey Irak'taki Kürtlere desteği bununla sınırlı kalmamış, yapılan arabuluculuk neticesinde Kürtlerle merkezi yönetim arasında 11 Mart 1970'te Kürtlere bölgesel özerklik öngören bir antlaşma imzalanmıştır (Delanoe, 2015: 8). Buna rağmen bu dönemdeki Kürt-Sovyet ilişkileri büyük oranda Kürtlerin aleyhine gelişme göstermiştir. Nitekim bu dönemde Moskova'nın ABD'ye karşı yürüttüğü rekabette bölgesel üstünlük sağlayabilmek için Irak ve Suriye gibi bölge devletleriyle iyi ilişkiler geliştirmeye öncelik vermesi söz konusu olumsuz gelişmede etkili olmuştur. Sovyet Yönetimi, Irak ve Suriye'deki Kürt gruplarla iyi ilişkilerini devam ettirmek istese de, iki ülke ile ilişkilerine zarar verme riskinden dolayı merkezi yönetimlerle Kürt gruplar arasındaki olumsuz gelişmelere en azından sessiz kalmayı tercih etmiştir (Peyrat, 2019: 53).

Bu dönemde Sovyet Yönetimi, Esad rejimiyle iyi ilişkileri nedeniyle bu ülkedeki Kürtler karşı mesafeli bir ilişki sürdürürken, Marksist-Leninist bir ideoloji ile hareket eden PKK'nın Suriye'de güçlenmesine ciddi destek sağlamıştır. Rus desteği olmaksızın Suriye'de barınmasının mümkün olmadığını farkında olan PKK Terör Örgütü, Sovyet Yönetimi'ne sadakat konusunda oldukça hassas bir davranış göstermiş ve doğal olarak bu davranışının karşılığında da önemli siyasi ve askerî kazanımlar elde etmeyi başarmıştır (Gülşen, 2017: 64).

Soğuk Savaş sonunda Sovyetler Birliği siyasi ömrünü tamamlarken, etki alanlarından biri olan Orta Doğu'da diğer müttefiklerine olduğu gibi Kürtlere de gereken desteği verememesi Rus-Kürt ilişkilerinde derin bir iz bırakmıştır. 1991'deki Çöl Fırtınası Harekâtının yapıldığı dönemde Irak Ordusu'nun işgaline uğrayan Kuzey Irak'taki Kürtlerin yardım çağrılarında Moskova'nın sessiz kalması, haklı olarak Kürtlerin sert tepkisine neden olmuştur (Bielicki, 2018: 36).

4. Soğuk Savaş Sonrası Dönemdeki Rus-Kürt İlişkileri

Soğuk Savaş sonrasında Rusya'nın Kürtlerle ilişkisi, tıpkı Bolşevik devrimi döneminde olduğu gibi kısa süreli de olsa beklemeye alınmıştır. Bu geçici durum, Kürdoloji alanındaki çalışmalara da yansımıştır. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonraki dönemin başlangıcında, diğer halkların tarih ve edebiyat araştırmalarında olduğu gibi Kürdoloji alanındaki çalışmalar da zayıflamıştır. Bu alandaki araştırma ve çalışmalar ancak 1990'lı yılların ortalarından itibaren yeniden canlandırılmıştır. Bu dönemdeki Kürdoloji çalışmaları, genel olarak daha önce kurulan Rusya Bilimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü'ndeki "Kürdoloji Bölümü" ile 1994 yılında Moskova'da tesis edilen "Kürt Araştırmaları Merkezi"nde yürütülmektedir. Her iki kurumda yapılan çalışmalar neticesinde çok sayıda doküman yayımlanmakla birlikte "Efsanevi Toprak: Kürt Kültürü Rus Araştırmacılarının Gözüyle" ve "Kürdistan Tarihi" isimli eserler, bu dönemde yapılan çalışmaların başlıca ürünleri olarak gösterilebilir (Çağlayan, 2015: 328).

Rus-Kürt ilişkilerinin geçici de olsa beklemeye alındığı bu dönemde, Rusya sancılı bir geçiş süreci yaşamıştır. SSCB'nin ardılı olan Rusya, Orta Doğu'da olduğu gibi Kafkasya ve Orta Asya'da da kendi doğal sınırlarına çekilmek zorunda kalmış ve bu dönemde önceliğini ülke içi konumunu güçlendirmeye vermiştir. Bu geçiş döneminde Kafkasya ve Orta Asya bölgelerinde Türkiye, İran ve ABD gibi bölgesel ve küresel güçlerle rekabete giren Rusya, siyasi bütünlüğüne tehdit olarak gördüğü ayrılıkçı Çeçen güçleriyle mücadeleye ağırlık vermiştir. Dolayısıyla dikkatini ülke içine ve yakın çevresine yoğunlaştırdığı bu dönemin başlangıcında Kürtlerle ilgilenmek için yeterli zaman ve fırsat bulamamıştır.

ABD'nin Mart 2003'de Irak'a müdahalesinden rahatsızlık duyarak yeniden Orta Doğu'ya dönmeye karar veren Rusya'nın günümüzde Kürtlerle ilişkisini Orta Doğu Politikasından ayrı tutmak mümkün değildir. Kürtlerle ilişkisi, Orta Doğu Politikasının gerek hazırlanmasında gerekse uygulanmasında daima ön plana çıkan önemli bir parametredir. Bu genel tespitten hareketle, Rusya'nın Orta Doğu'ya yönelik politikasının dört genel hedefe ulaşmak amacıyla oluşturulduğu söylenebilir. Bu kapsamda Orta Doğu Politikasının en önemli hedefi, ABD'nin üstünlüğüne dayalı uygulamalarına son verilmesi ve bölgede güç dengesinin sağlanmasıdır. (Magen ve Moldavsky, 2011: 78). İkincisi, bölge ülkeleriyle siyasi ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine paralel olarak Orta Doğu'nun Rus ekonomisi için pazar haline getirilmesidir (Malashenko, 2013: 2). Üçüncüsü, bölgedeki İslam ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesi ve bunun neticesinde kendi egemenlik

ve etki sahasına nüfuz etme yeteneği olan radikal İslamcı terör örgütlerinin etkinliklerinin sınırlandırılmasıdır (Trenin, 2016: 1). En nihayetinde ise, diplomasiyi etkin bir vasıta olarak kullanmak suretiyle bölgesel sorunların çözümünde arabuluculuk yapılması ve bunun sonucunda bölgesel sorunlara çözüm bulabilen büyük güçlerden biri olarak Orta Doğu genelinde yeniden itibar kazanılmasıdır (Bagno, 2009: 96).

Belirtilen hedeflere ulaşmak amacıyla oluşturan Rusya'nın Orta Doğu'ya yönelik politikasının iki ana prensip üzerine inşa edildiği görülmektedir. Bunlardan ilki, uluslararası ilişkilerde devletin üstünlüğüne saygı gösterilmesidir. Diğeri ise, yine birincisiyle bağlantılı olarak devletlerin içişlerine karışılmamasıdır. Bundan dolayı dışarıdan özellikle de BM Güvenlik Konseyi gibi uluslararası kurumların kararlarını baypas eden rejim değişikliği girişimlerine şiddetle karşı çıkmaktadır. Bu mihverde Moskova, Bağdat ve Erbil ile ilişkilerinde bahse konu prensiplerine bağlı kalmaya özen göstermektedir. Bununla birlikte ortaya çıkan değişimlere uyum sağlayabilmek için faaliyetlerinde gerekli düzeltmeleri yapmaktan da geri kalmamaktadır (Mamedov, 2019: 9). Bu konuda söylemleriyle eylemleri zaman zaman çakışabilmektedir. Söylemde Orta Doğu'ya yönelik uluslararası normlara uygun bir dış politika oluşturulduğu iddia edilse de, pratikte Rusya'nın eski alışkanlıklarından vazgeçmediği de bir gerçektir. Bunun en bariz örneği, etnik unsurla işbirliği stratejisini uygulamaya devam etmesidir. Bu noktada Rusya, açıkça olmasa da bölgede var olan sorun ve gerginliklerden istifade etme yönünde bir tutum sergilemektedir. Aslında bölgedeki bazı etnik gruplar, Rusya'yı bu yönde tutum almaya zorlamakta, ya da bu yönde bir beklenti içine girmektedirler. Örneğin Moskova ile işbirliğini tercih eden Kürt gruplar, Rus desteği vasıtasıyla genel hedeflerine ulaşabileceklerine inanmakta; Rusya da, Kürtler sayesinde bölgesel çıkarlarını daha kolay gerçekleştirebileceğini düşünmektedir. Kısacası, bu konuda çıkarlar karşılıklı ve birbiriyle uyum içindedir (Blank, 2018: 162).

Moskova görünürde, değişik devlet sınırları içinde kalan Kürt bölgelerinin statülerindeki herhangi bir değişikliğin, bu soruna taraf devletlerin iç meselesi olduğunu iddia etmektedir. Moskova'ya göre, Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi'nin statüsündeki herhangi bir değişiklik Bağdat ve Erbil arasındaki müzakereler neticesinde belirlenmesi gerekmektedir (Mamedov, 2019: 11). Bu nedenle Moskova, Erbil ile ilişkileri hakkında Bağdat'ı sürekli bilgilendirmeye özen göstermektedir. Böyle bir yaklaşım Rusya'ya, her iki yönetim üzerinde söz sahibi olma ve dolaylı da olsa Türkiye'nin bu bölgedeki politikalarını manipüle etme imkânı vermektedir (Blank, 2018: 167). Aynı özenin Kuzey Suriye'deki Kürtler ile Şam Yönetimi arasındaki ilişkilerde de gösterildiğini söylemek mümkündür. Buradan hareketle Kürtlerle işbirliği ve bunu yaparken gösterdiği özen sayesinde Moskova, ekonomik kazanç ve siyasi nüfuz elde etmesinin ötesinde, Kürt jeopolitiğinden etkilenen başkentler üzerinde ciddi manada söz sahibi olmaktadır.

Diğer taraftan Rusya, Orta Doğu'daki çatışan tarafları kışkırtmaktan uzak durmaya veya en azından tarafsız kalmaya çalışmaktadır. Rus Yönetiminin bu konuda temkinli bir üslup kullandığı dikkat çekmektedir. Devlet Başkanı Putin ve Dışişleri Bakanı Lavrov'un bu konuyla bağlantılı ifadeleri, Rusya'nın bölgeye ve Kürtlere yönelik politikasıyla uyum içindedir. Aralık 2016'da yaptığı bir basın açıklamasında Putin; Kuzey Irak'ta 25 Eylül 2017'de yapılacak referandumla ilgili olarak "Rusya uluslararası hukuka göre hareket edecektir. Nihayetinde Kürt halkının hakları teminat altına alınacaktır. Ancak bunun nasıl olacağına Kürt ve Irak halkları birlikte karar verecektir. Bizim Irak'ta yaşanan sürece müdahale etmek gibi bir niyetimiz yoktur." diyerek Rusya'nın bilinen tutumunu tekrar etmiştir. Benzer bir şekilde Lavrov da "Rusya, diğer halklar gibi Kürtlerin de kendi ümit ve beklentilerini mevcut uluslararası hukuk normları çerçevesinde hayata geçirmelerine müsaade edilmesini düşünmektedir." diyerek uluslararası hukuka vurgu yapmış ve bir bakıma Putin'in beyanatını daha da pekiştirmiştir (Bielicki, 2018: 39).

Rusya, arabuluculuk girişimleri kapsamında değişik ülkelerden gelen Kürt liderlerine ve PKK/PYD gibi terör örgütlerinin temsilcilerine Moskova'da ev sahipliği yapmıştır. Bu konuda Rusya, Kürt sorununun uluslararası gündeme taşınması yönündeki girişimlere de aracılık yapma anlayışına sahiptir. Bu bağlamda terör örgütü PYD'nin öncülüğünde 15 Şubat 2017'de Moskova'da organize edilen Kürt Konferansı, Rusya'nın Kürt davasına verdiği siyasi desteğin somut bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Konferansta Suriye'de federal yapıyı savunan PYD temsilcisinin Rusya'nın önerdiği taslak Suriye Anayasası'ndaki "Kürtlere kültürel özerklik" ifadesinin genişletilmesini dile getirmesi, Suriye'deki Kürtlerin Rusya'dan daha büyük beklenti içinde olduğu şeklinde yorumlanabilir (Gülşen, 2017: 64).

4.1. Rusya'nın Türkiye'deki Kürtlerle İlişkileri

Rusya, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından uzun süre Çeçen direnişçiler ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu dönemde Çeçen grupların Türkiye tarafından desteklendiği algısına kapılan Rusya, buna karşılık olarak PKK ile ilişkilerini geliştirmeyi tercih etmiştir. 1990'lı yılların başından itibaren tüm Türkiye'de terör saldırılarını yaygınlaştıran PKK'nın Moskova'da ofis açması bu döneme denk gelmektedir (Gülşen, 2017: 64).

Aslında terörizme karşı toleranssız bir yaklaşım sergilediğini iddia eden Rusya, bu alandaki siyasi mücadeleyi meşru bir vasıta olarak tanımayı reddettiğini her fırsatta açıklamaktadır. Türkiye ile ilişkilerinde de, görünürde bu yönde bir tutum sergilemektedir. PKK Terör Örgütüne açık olarak destek vermemekle birlikte, Türkiye'nin resmi taleplerine rağmen PKK'yı bir terör örgütü olarak tanımamaktadır. Bu konudaki yaklaşımını, "Rusya'nın siyasi bütünlüğüne tehdit oluşturan ya da bu

yönde kendi siyasi sınırları içinde faaliyette bulunan örgütleri” terör örgütü olarak tanıyabileceği gerekçesine dayandırmaktadır. İkili ilişkilerinde bu gerekçeyi her zaman ön planda tuttuğunu iddia eden Moskova, siyasi rejim farklılığı taşıyan Sovyet yönetiminden farklı olarak “Türkiye'nin siyasi bütünlüğünü her zaman desteklediğini” ifade etmektedir (Mamedov ve Lukyanov, 2018: 53). Genel olarak terörle mücadele konusunda benzer yaklaşımlar sergileyen Rusya ve Türkiye'nin Orta Doğu politikalarının birbiriyle uyumlu olduğunu söylemek mümkündür.

Rusya aksini iddia etse de, PKK iki ülke ilişkilerini olumsuz yönde etkileyen bir faktör olarak etkisini uzun süre devam ettirmiştir. Bu olumsuz gelişme, dönemin Başbakanı Bülent Ecevit'in Kasım 1999 tarihinde Moskova'yı ziyareti sırasında imzalanan “Terörizmle Mücadele Ortak Deklarasyonu” ile kısa süreli de olsa sona ermiştir. Başbakan Bülent Ecevit ve Rusya Başbakanı Vladimir Putin arasında imzalanan adı geçen deklarasyon, öncelikle PKK Terör Örgütü'nün olumsuz etkisini ortadan kaldırmış ve ardından iki ülkenin özellikle enerji alanında daha yakın bir işbirliği kararı alması ikili ilişkilere ivme kazandırmıştır (Özbay, 2011: 51). Antlaşmaya rağmen Rus Dış Politikasında Kürt Sorunu, Putin'in Devlet Başkanı olarak göreve başlamasından sonra Türk-Rus ilişkileri üzerindeki etkisini tekrar göstermeye başlamıştır. İki ülke, Çeçen ve Kürt Sorunlarının ikili ilişkileri etkilememesi konusunda 2005 yılında yeniden bir antlaşma yapmalarına rağmen, bu antlaşma etkisini ancak Suriye'deki iç savaşın başlamasına kadar devam ettirebilmiştir (Bielicki, 2018: 36).

Suriye'deki Rus-Kürt ilişkileri, Kasım 2015'te Türkiye-Suriye sınırında Rus savaş uçağının düşürülme olayından sonra ivme kaydetmiştir. Rusya'nın bu dönemdeki Kürtlerle ilişkisi, Suriye'deki Kürtlerle sınırlı kalmamış, Türkiye'deki muhalif Kürt unsurlarını da kapsamıştır. Rus Dış İşleri Bakanlığı, bu dönemde “Bir grup akademisyence imzalanan Türkiye'nin PKK ile savaşta insan hakları ihlallerine son vermesini talep eden dilekçeyi” desteklediğini açıklamıştır. Rusya, ayrıca Türkiye'nin PKK'ya yönelik yürüttüğü operasyonları görüşmek üzere HDP Genel Başkanı Selahattin Demirtaş'ı Moskova'ya davet etmiştir. Bu davet ve görüşmenin müteakip günlerde farklı Kürt gruplarla tekrarlanması, değişik Kürt gruplarının Moskova ve Erivan'da yeniden siyasi bürolar açmaları için fırsat yaratmıştır. Rusya'nın bu hamlelerine karşılık Türkiye'nin diplomatik kınamalar dışında Rusya'ya karşı somut bir tepki gösterememesi dikkati çeken bir husustur (Çelikpala, 2019: 21). Netice itibarıyla bu dönemdeki gelişmeler siyasi hafızalarda iki önemli iz bırakmıştır. İlki, Türkiye'nin Rus çıkarlarına verebileceği herhangi bir zarara karşılık Rusya'nın ilk aklına gelen hareket tarzının Türkiye'ye karşı “Kürt Kartı”nı kullanma hamlesidir. İlkiyle bağlantılı diğeri ise, Rusya'nın bu tip stratejik hamlelerine karşı Türkiye'nin diplomatik bazı girişimler dışında kayda değer bir seçeneğinin bulunmadığıdır.

4.2. Rusya'nın Irak'taki Kürtlerle İlişkileri

Rusya'nın Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi ile ilişkilerinde, Orta Doğu bölgesiyle ilgili temel hedefleriyle uyumlu bir şekilde iki temel faktörün ön plana çıktığı görülmektedir. İlki enerji alanındaki işbirliğidir. Irak'ın petrol ve doğalgaz kaynaklarının kontrolü ve kendisine alternatif enerji havzasının oluşturulmaması Rusya açısından önemlidir. Diğeri ise, kendi egemenlik alanındaki bazı bölgelerde radikal örgütlerle bağlantısı olabilecek IŞİD gibi radikal İslamcı terör örgütleri ile mücadele edilmesidir (Delanoe, 2015: 5). Aslında Rus-Kürt ilişkilerini daha iyi anlayabilmek için bunlara bazı tamamlayıcı faktörlerin de ilave edilmesi faydalı olacaktır. Bunların ilki, Rusya'nın Irak yönetimiyle geçmiş dönemde kurulan iyi ilişkilerini devam ettirme niyetidir. Baas Partisi'nin Irak'ta iş başına gelmesiyle birlikte Sovyet Yönetimi ile kurulan sıcak ilişkilerin Soğuk Savaş'tan sonra da devam ettirilmesi; Moskova'ya göre, bölgeye yönelik politikasının doğal bir gereğidir. Diğeri ise, Kürt ayrılıkçı lider Mustafa Barzani'ye gerek sığınma imkânı gerekse ülkesine geri dönme konusunda verilen destekle başlayan karşılıklı dostluk ilişkisinin günümüzde de devam ettirilmek istenmesidir. İki tarafla da iyi ilişkiler kurulmasını öngören bu durum, Rusya'nın merkezi yönetimle Kürt yerel yönetimi arasında dengeleyici bir politika takip etmesini zorunlu hale getirmektedir (Bielicki, 2018: 40). Dolayısıyla bu konuda pragmatik bir yaklaşım sergileyen Rusya, büyükelçiliğini Bağdat'ta, konsoloslukunu ise Erbil'de bulundurmaktadır. Bununla uyumlu bir şekilde Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi'nin bir temsilciliği de Moskova'da faaliyet göstermektedir (Mamedov, 2019: 10).

Rusya'nın Irak'ta geçmişten aldığı miras ile günümüzde takip ettiği politikalar arasında zaman zaman sıkıştığı da görülmektedir. 25 Eylül 2017 tarihinde Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi bölgesinde yapılan referandumu ilk desteklemesi gereken ülke Rusya olması gerekirken, tam tersine hem merkezi yönetime hem de bölgesel yönetime sağduyu ile hareket etmelerini tavsiye eden bir yaklaşım sergilemiştir. Orta Doğu'daki genel çıkarlarına uygun hareket etmeyi tercih eden Rusya, Irak'ın siyasi bütünlüğüne, uyumuna ve bağımsızlığına vurgu yapmak suretiyle istikrarsızlığa neden olabilecek faaliyetlerden uzak durulmasını telkin etmiştir. Rusya'yı bu şekilde hareket etmeye zorlayan başka faktörlerin olduğunu da unutmamak gerekir. Rusya bu referandumu desteklemesi halinde, merkezi yönetimin ayakta kalması için mücadele ettiği Suriye'de de benzer şekilde Kürtlerin bağımsızlık taleplerini desteklemek zorunda kalabilirdi. Bunun neticesinde de, kendi siyasi sınırları içindeki başta Çeçenistan ve Tataristan olmak üzere özerk bölgelerden gelebilecek bağımsızlık taleplerine itiraz etme konusundaki haklılığını daha başlangıçta kaybetmiş olabilirdi (Bielicki, 2018: 38).

Rusya'nın Orta Doğu'daki varlığının artmasına bağlı olarak Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi ile başta enerji olmak üzere işbirliği de artmıştır. Rus petrol şirketleri Gazprom ve Rosneft'in işlem hacimlerinin her geçen yıl arttığı görülmektedir. Kuzey Irak'taki petrol taşıma sistemi, Türkiye'ye giden boru hattı dahil Rosneft tarafından işletilmektedir. Bölgedeki enerji

kaynaklarının işletilmesi konusunda giderek daha fazla söz sahibi olan Rusya, bu sayede bölgesel politikalara müdahale etme ve bölgesel gelişmeleri kendi çıkarına uygun şekillendirme konusunda küçümsenmeyecek avantajlar kazanmaktadır (Mamedov, 2019: 10).

4.3. Rusya'nın Suriye'deki Kürtlerle İlişkileri

Suriye'deki iç çatışmanın önemli sonuçlarından biri, diğer bölgelerdeki Kürtlere nispeten daha izole bir şekilde yaşamlarına devam ettiren Kürtlerin bir anda önemli ve örgütlü bir aktör olarak ortaya çıkmasıdır. Bunda PKK'nın rolü büyüktür. PKK lideri Öcalan'ın Suriye'de bulunduğu dönemde başlatılan ilişkiler günümüze kadar kesintisiz devam etmiştir. PKK'nın desteğiyle 2004 yılında kurulan Kürdistan Demokratik Partisi (PYD), Suriye Krizi'nin ortaya çıkmasıyla birlikte örgütlü askeri gücü olan Halk Koruma Birlikleri (YPG) sayesinde ülkenin kuzeyinde önemli bir aktör haline gelmiştir (Bengio, 2017: 18).

Rusya'nın PKK'nın Suriye kolu olan terör örgütü PYD ile yakın teması, bu ülkedeki askeri operasyonlara başlamasından sonra ortaya çıkmıştır. Bu gelişmelerden olabildiğince yararlanmaya çalışan terör örgütü PYD, Şubat 2016'da Moskova'da bir ofis açmıştır (Gülşen, 2017: 64). Söz konusu ofis için taraflar arasında resmi bir anlaşma yapılmamıştır. Karşılıklı anlaşma yapılmaksızın ofisin başkent Moskova'da elçilik gibi hizmette bulunmasına müsaade edilmesi, Rusya'nın Türkiye'ye karşı olan her girişimi bir fırsata dönüştürmek istediği şeklinde yorumlanabilir (Yılmaz, 2016: 783). Dolayısıyla Türkiye ile yaşanan uçak krizinin hemen ardından terör örgütüyle dirsek temasını artırma stratejisini devreye sokan Rusya, ülke içi uzlaşma görüşmelerine aracılık yaptığı bir dönemde kendisi tarafından hazırlanan taslak Suriye Anayasası'nda "Kürtlere kültürel özerklik" ifadesine yer vermesi, Kürtlere verilen desteğin somut bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir (Köstem, 2017: 18). Aynı taslak anayasada, birleşik Suriye yönetimi içinde Kürt elitlere bir takım ödünlere verilmesi de öngörülmüştür (Ganiev ve Karyakin, 2018: 7). Bu girişim de, genel olarak Kürtleri güçlendirme yönünde hareket eden Rusya'nın özellikle Kürt elitler vasıtasıyla Suriye iç politikasında daha fazla söz sahibi olmak istediği şeklinde yorumlanabilir.

Suriye'deki Rus-Kürt işbirliği her iki tarafın beklentilerine uygun bir seyir takip etmektedir. Bu olumlu gelişme, Kürtlerle merkezi yönetim arasındaki ilişkilere de olumlu yansımaktadır. Rus desteği sayesinde ayakta kalmayı başaran Esad rejimi ve Kürt grupların kaderi arasında kurulan bağ, Rusya'nın bu ülkedeki konumunu ve Orta Doğu'daki görünümünü güçlendirmektedir. Suriye'deki Kürt gruplar, Esad'a muhalif olan Sünni Arapların iktidara gelmeleri halinde kendilerine baskı uygulayacaklarına inanmalarından dolayı, Esad yönetiminin temel dayanağını oluşturan Şii Müslüman ve Hıristiyanlarla birlikte Şam rejimi ile işbirliğini tercih etmektedirler. Esad rejiminin ülkedeki Kürt grupların desteğine ihtiyacı olduğuna inanan Kürtler, herhangi bir olumsuz gelişme karşısında merkezi yönetim ve Türkiye'ye karşı çaresiz bir şekilde Rus desteğine bağımlı olduklarının farkındadırlar. Nitekim Türkiye'nin 9 Ekim 2019'da uygulamaya koyduğu "Barış Pınarı Harekâtı" (Demir, 2020: 36) dönemindeki gelişmeler ve bölgedeki teröristlerin TSK'nın başlattığı operasyondan ancak Rus desteği sayesinde kurtulmaları, Kürtler açısından Rusya'nın önemini açıkça ortaya koymaktadır. Belirtilen bu asimetrik ilişki nedeniyle Kürt gruplar üzerinde söz sahibi olan Rusya, gerektiğinde Şam Yönetimi üzerinde kullanabileceği böylesine potansiyel bir baskı vasıtası ile Suriye'nin geleceğinin şekillendirilmesi konusunda daha geniş bir manevra alanına sahip olmaktadır (Blank, 2018: 165).

4.4. Rusya'nın İran'daki Kürtlerle İlişkileri

1990'daki Körfez Savaşı'nın sonuçları, Orta Doğu'daki siyasi koşulları değiştirmiştir. Bu değişimde, 1991'de Kuzey Irak bölgesinde Bölgesel Kürt Yönetimi'nin kurulmasının payı büyüktür. Böyle bir değişimin yaşandığı dönemde İran ile Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi arasındaki ikili ilişkiler olumlu bir gelişme göstermiştir. Bu nedenle Bölgesel Kürt Yönetimi tarafından İranlı Kürtlerin kendi merkezi yönetimlerine karşı eylemlerine destek verilmemiştir. Zaten İran Yönetimi de, pratik olarak kendi sınırları içinde Kürtlerin merkezi yönetime karşı bir eylemde bulunma olasılığına karşı gerekli tedbirleri almıştır. Alınan etkili önlemler neticesinde hem İran Kürdistan Demokratik Partisi'nin hem de Komala'nın askeri eylemlerde bulunma yetenekleri mümkün olduğunca sınırlandırılmıştır. Nitekim bu alanda çalışmalar yapan bazı güvenlik uzmanlarının iddialarına göre, Kuzey Irak'ta yaşayan 200'den fazla İranlı Kürt İran gizli servisinin planlı operasyonları neticesinde etkisiz hale getirilmiştir (Ahmadzadeh ve Stansfield, 2010: 21).

Son dönemlerde Kürt kimliğinin İran'da yükselişte olduğu iddia edilmektedir. Fakat bu yükselişin merkezi yönetim üzerinde etki doğurmadığı da ortadadır. Bunu sadece kolluk kuvvetlerinin baskısına bağlamak doğru değildir. Asıl sorun, bu ülkedeki Kürtler arasındaki siyasi dayanışma anlayışının zayıf olmasıdır. Bu alandaki zafiyetten dolayı İranlı Kürtlerin bazıları, PKK tarafından etki altına alınırken; diğerleri ise, daha çok Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi'nin lideri ve Kürdistan Demokratik Partisi'nin güdümü altında hareket etmeyi tercih etmektedirler (Durre, 2019: 15).

Günümüzde Rusya'nın İran'daki Kürtlerle ilişkisi olduğuyla ilgili olumlu ya da olumsuz açıkça gözlemlenebilecek bir emare bulunmamaktadır. İran'daki Kürtlerle ilişki veya işbirliği konusu, Rusya'dan daha çok ABD ve Suudi Arabistan gibi ülkelerin ilgisini çekmektedir. Bunun da asıl nedeni, her iki ülkenin de İran'ı rakip olarak görmeleri ve bu ülkede istikrarsızlık yaratmak için Kürtlerden medet ummalarındır.

5. Rusya'nın Kürtlerle İlişkinin Analizi

Rusya, 18. yüzyılın ilk çeyreğinde Çarlık Yönetimi adı altında Avrupa'nın büyük güçlerinden biri olarak ortaya çıkmasından sonra başlattığı "Sıcak Denizlere Ulaşma Politikası"nda nihai amacına henüz ulaşabilmiş değildir. Başlangıçta bu amacına ulaşabilmek için güneye doğru genişlemesi nedeniyle hem Osmanlı Devleti, hem de İran ile birçok kez savaşmıştır. Bu dönemde asıl rakibi Osmanlı Devleti tarih sahnesinden silinmiş ve kendisi de iki kere rejim değiştirmiştir. Ancak bu amacından da vazgeçmiş görünmemektedir.

Bu hedefine ulaşabilmek amacıyla Osmanlı Devleti ve İran'a karşı kullandığı önemli vasıtalarından biri hiç şüphesiz "Yıpratma Politikası"dır. Sıcak denizlere ulaşarak uluslararası sistemin lider aktörlerinden biri olmak isteyen Rusya, üç farklı unsurdan meydana gelen bu politikayı etkin olarak kullanmak suretiyle her iki rakibini de, Neorealist teorinin öngördüğü bir şekilde hayatta kalma mücadelesine mahkûm etmiştir. Yıpratma politikasının ilk iki unsurunu oluşturan Pan-Slavizm ve Pan-Ortodoksluk, Osmanlı'nın Doğu Avrupa ve Balkan topraklarında sürekli kayba neden olurken; üçüncü unsur teşkil eden "Etnik Gruplarla İşbirliği Stratejisi" de, Kafkasya bölgesinde ciddi sonuçlar doğurmuştur. Rusya'nın Kürtlerle ilişkisi 200 yılı aşkın bir geçmişe sahiptir. Bu konuda ilk göze çarpan husus, Rusya'nın Kafkasya'ya ilk adım attığı andan itibaren Ermeni ve Kürtleri dış politika vasıtası olarak kullanmaya başlamasıdır. Dış politika analizi konusunda çalışmalarıyla tanınan Jean-Frederic Morin ve Jonathan Paquin'in de belirttiği gibi bazı devletler etnik unsurlarla işbirliğini çoğu zaman bir dış politika aracı olarak kullanabilmektedir (Morin and Paquin, 2018: 37). Ancak tarihsel süreç içinde bu aracı kullanma konusunda hiçbir devlet Rusya kadar başarılı olamamıştır.

Görünürde etnik gruplarla işbirliği stratejisinin uygulanmasında, her iki tarafın da çıkarlarının karşılıklı olduğu gibi bir varsayımda bulunulabilir. Kürtler Rus desteği sayesinde bağımsızlığına kavuşacak; Rus Çarlığı da, Kürtler vasıtasıyla Osmanlı'nın siyasi bütünlüğü ortadan kaldırılacak ve nihayetinde ulusal hedefi olan sıcak denizlere ulaşılacaktır. Karşılıklı çıkarların hayata geçirilebilmesi amacıyla Rus Çarlığı tarafından, önce Türklerin ortak düşman olduğu algısı yaratılmış ve ardından da bu ortak düşman ile savaşarak bağımsızlıklarını kazanabilmeleri için Kürt kimliğinin oluşmasına destek verilmiştir. Ancak netice, umulandan tamamen farklı olmuştur. Kürtlerin hamisi olan Rus Çarlığı, sıcak denizlere ulaşma bir yana, I. Dünya Savaşı'nın sonuna doğru Bolşevikler tarafından yıkılarak yerini Sovyet rejimine bırakmıştır. Rus desteği sayesinde bağımsızlıklarına kavuşma hayaline kapılan Kürtler ise, daha önce Osmanlı ve İran topraklarında yaşarlarken, I. Dünya Savaşı sonunda imzalanan antlaşmalar neticesinde Türkiye, İran, Irak ve Suriye gibi dört farklı ülkede yaşamak zorunda bırakılmışlardır. Daha açıkçası, 1639 Kasrı Şirin Antlaşması ile doğu-batı şeklinde ikiye bölünen Kürt coğrafyası; Lozan Antlaşması ile de kuzey-güney şeklinde bir kez daha bölünmüştür. Yani Kürtlerin bağımsızlık hayali, beklentilerinin tam aksine daha da bölünerek dört farklı ülkede yaşamak zorunda kalmakla sonuçlanmıştır (Denker ve Kurubaş, 2003: 2).

Bu noktada, taraflar arasındaki işbirliğinin başarısız olmasında etkili olan faktörlere göz atılmasında yarar vardır. Zira bu yönde elde edilecek bulgular işbirliğinin geleceği hakkında da bazı ipuçları verebilir. Başarısızlıkla ilgili ön plana çıkan ilk faktör, taraflar arasındaki karşılıklı güvensizlik konusudur. Kürt tarafı, başta Mahabad Özerk Cumhuriyeti örneğinde olduğu gibi birçok kez yarı yolda bırakılmıştır. Bu nedenle güvensizlik konusunda haklı bir gerekçeye sahiptir. Bununla birlikte bu konuyu açıkça gündeme getirmemeyi tercih etmektedirler. Rus tarafının güvensizliği, resmi olarak ifade edilmese bile, daha bariz bir şekilde ifade edilebilmektedir. Yaklaşık bir asır işbirliği tecrübesinden sonra hazırlanan "Türkiye, İran ve Rusya Kürtlerinin Çağdaş Siyasi Durumu" isimli rapor, Rus tarafının Kürtlere güvenmediğini açıkça ortaya koyan görüşlere yer vermektedir. Raporu hazırlayan Averyanov, Kürtleri genel olarak güvenilir ve çıkarlarına düşkün bir topluluk olarak tanımlayarak onlardan nasıl yararlanılması gerektiğini mesai arkadaşı Albay Lihutin'e dayandırarak açıklamaktadır: "Ben, Kürtlerin bizim tarafımıza yalnızca güler yüz göstererek ve şefkatle davranarak çekilebileceğine inanmıyorum. Silahla cezalandırma onların üzerinde daha etkili olmuştur ve olacaktır." (Averyanov, 2010:127). Diğer bir husus ise, Rus Çarlığı'nın Pan-Ortodoksluk eksenli bir dış politikası takip etmesine bağlı olarak Osmanlı sınırları içindeki genelde Hıristiyanlara, özelde Yezidi Kürtlere verdiği desteğin Kürtlerin geneli üzerinde yaratmış olduğu olumsuz etkidir. Rusların 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren aynı zamanda Halife olan Osmanlı Padişahı'nın dini çağrılarını özellikle Müslüman Kürtler arasında etkisiz kılmaya çalışırken, Yezidi Hıristiyan Kürtleri koruma yönündeki özel gayretleri, geri kalan Kürtler arasında en azından olumsuzca karşılanmış ve bu durum Rus çağrılarına ihtiyatla yaklaşılmasına neden olmuştur.

Rus Yönetimi'nin bu girişimlerine karşılık Osmanlı Devleti'nin aldığı tedbirlere Kürtlerin gösterdiği olumlu reaksiyonlar da, Rus yaklaşımının Kürtler arasında sorgulandığı ve samimi bulunmadığının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Rusların Kürtleri kışkırtarak isyan çıkartmalarına karşı Osmanlı Devleti'nin 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra "Hamidiye Alayları"nın kurulmasına karar vermesine (Biçer, 2016: 76) Kürt aşiretleri büyük oranda katılım göstererek olumlu cevap vermiştir. Ayrıca 1908'de II. Meşrutiyetin ilanı ile iktidarı ele geçiren İttihat ve Terakki Komitesi'nin 1912 yılından itibaren Panislamist bir anlayışla doğuya dini liderler göndererek Kürt aşiretlerin devlete bağlılığını sağlamaya yönelik çalışmalar da, bölgeden ciddi manada destek görmüştür (Abak, 2018: 16). Rusların gizli niyetlerinin farkına varan Kürtlerin merkezi yönetime karşı bu olumlu tepkileri, etnik unsurlarla işbirliği stratejisinin hedeflerine ulaşmasını engellerken, yıkılması öngörülen Türk yönetiminin yeni bir anlayışla ve daha güçlü bir şekilde ortaya çıkmasına da vesile olmuştur. Sonraki gelişmelerde Kürtler, çoğunlukla geleceklerini Türklerle birlikte görmeleri nedeniyle Osmanlı Devleti'nin savaş çağrılarında

uyarak Çanakkale’de savaşmaları neticesinde bir bakıma Çarlık rejiminin yıkılmasına ve daha sonra Kurtuluş Savaşı’na katılmak suretiyle de Türkiye Cumhuriyeti’nin yoktan var edilmesine de büyük katkı sağlamışlardır.

I. Dünya Savaşı’ndan sonra ortaya çıkan yeni uluslararası sistemde Rus Çarlığı ve Osmanlı Devleti’nin halefi olan Sovyetler Birliği ve Türkiye, dönemin küresel lideri İngiltere’nin dayatmaları karşısında daha önceki devirlerden farklı olarak dost olmayı başarmışlardır. Moskova Antlaşması ile başlayan dostluk süreci hemen hemen iki savaş arası döneme damgasını vurmuştur. Lozan Antlaşması’nın imzalanması, Kürt Sorununun uluslararası gündemden düşürülmesine (Denker ve Kurubaş, 2003: 2) ilave olarak, Sovyet Rusya’nın etnik unsurlarla işbirliği stratejisinin iki ülke ilişkilerini etkileme olasılığını da ortadan kaldırmıştır. Bu gelişmenin ardından 17 Aralık 1925 Türk-Sovyet Tarafsızlık ve Saldırmazlık Antlaşması (Benhür, 2008: 298) iki ülke arasındaki dostluğu pekiştirmiş ve muhtemelen Sovyet Rusya ikili ilişkilere zarar vermeme adına Dağlık Karabağ sınırları içinde kurulan Kızıl Kürdistan’ın siyasi ömrüne son vermiştir (Şamil, 2005: 54). Montrö Boğazlar Sözleşmesi’nin imzalanması ile ilişkilerde soğuma süreci başlamış (Atabay, 2014: 4) ve II. Dünya Savaşı döneminde yeniden eski haline dönmüştür. Görüldüğü gibi “Sıcak Denizlere Ulaşma Politikası”nın merkezinde yer alan boğazların önemi, savaş sonrasında yeni küresel liderinin çıkarları açısından yeniden teyit edilmiş ve Sovyetlerin Montrö Sözleşmesi’nin iptal edilerek Boğazları birlikte işletelim talebi (Köse, 2019: 1128), iki ülke ilişkilerinin yeniden bozulmasına neden olmuştur.

Türk-Rus ilişkilerinde Rus çıkarlarına zarar verebilecek bir gelişme yaşandığında, Rusya’nın aklına ilk olarak “Kürt Kartı”nın gelmesi sürpriz değildir. Türkiye ile ilişkilerin bozulmasına bağlı olarak Sovyet Rusya da benzer bir tutum takip etmiştir. Bu kapsamda II. Dünya Savaşı’nın ilk evresinde İran Azerbaycan’ının işgal edildiği dönemde bu bölgedeki Kürtlerle işbirliğine girilmesi, her zaman olduğu gibi Rusya’nın çıkarlarına yönelik bir yatırımı olarak düşünülebilir. Bu dönemde Sovyetler Birliği’nin Tahran Büyükelçisi Andrey Smirnov’un “Kürt kartıyla oynamanın tehlikeli olduğu” uyarısının (Hasanlı, 2005: 45) dikkate alınmaması, bu konuda işbirliği kararının daha önceden Moskova’da alınmış olduğu yargısını güçlendirmektedir. Bu noktada, “bu bölgede Sovyet desteğiyle ilan edilen “Mahabad Özerk Kürt Cumhuriyeti” ile savaş neticesinde Sovyetler Birliği’nin Türkiye’den toprak talebi arasında bir bağlantı olabilir mi?” sorusu akla gelmektedir. Soruya neden olan coğrafyanın Rusların tarihi sıcak denizlere ulaşma emelleriyle bağlantısı, söz konusu sorunun cevabı daha da önemli hale getirmektedir. Bu konuyla ilgili yapılan bir analiz, talebin yapıldığı dönemde Sovyetlerin Kars bölgesini gerekirse askeri harekât ile almak için hazırlık yaptığı yönündeki bir görüşü güçlendirmektedir (Khanzhin, 2004: 496; Polian, 2004: 156). Nitekim Kars ve Ardahan bölgesinin Sovyet tarafında kalan Ahıska’daki Türklerin 14 Kasım 1944 tarihinde Orta Asya’ya sürgüne gönderilmesi kararı, bu yöndeki görüşle büyük oranda örtüşmektedir. Böyle bir durumda İran’daki örgütlü Kürtler vasıtasıyla Türkiye’deki Kürtlerin harekete geçirilmesi, Sovyetlerin Kars’tan hareketle İskenderun Körfezi’ne giden yoldaki askeri harekâtı kolaylaştırabilecektir. Görüldüğü kadarıyla, etnik unsurlarla işbirliği stratejisi kapsamında I. Dünya Savaşı sırasında Ermenilere verilen rol, bu sefer Kürtlere verilmesi planlanmıştır. Bu da Rusların o güne kadar ki politik uygulamalarıyla en azından uyumsuz bir görüntü oluşturmamaktadır.

Mahabad Özerk Kürt Cumhuriyeti’nin ilanının ardından Sovyet Ordularının İran’dan çekilmesinden sonra bu bölgede yaşananlar, Rus-Kürt ilişkilerinde önemli bir kırılma noktasını oluşturmaktadır. Sovyet Yönetimi’nin çekilme kararıyla Mahabad’taki Kürtleri kaderleriyle baş başa bırakması, gerçekten de hafızalardan kolay kolay silinmeyecek bir olaydır. Bu konuda en açık tepki Kürt hareketinin lideri ve Özerk Cumhuriyetin ilk Cumhurbaşkanı Kadı Muhammed’ten gelmiştir. Yargılanma aşamasında Kadı Muhammed’in Tahran’da yaşayan bir avukatı tutma talebine mahkemenin “Eğer yargılama, Tahran’dan bir avukatın gelmesi için ertelenirse, başka bir zaman da örneğin Londra’dan bir avukatın gelmesini beklemek için de ertelenmesi zorunlu olabilir” cevabı üzerine verdiği karşılık Ruslara güvenmenin bedelinin oldukça ağır olduğunun bir itirafı gibidir: “Londra’ya buradakinden daha yakın olsaydım, yargılanmam da söz konusu olmayacaktı.” (Aegleton, 1989: 280). Aynı şekilde Sovyetlerin İran’dan çekilmesi sonrasında Molla Mustafa Barzani’nin “Aslında İran ordusu Kürtleri yenmedi, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri Sovyetler Birliği’ni yendiler.” ifadesi, yaşanan hayal kırıklığının yansıtılması bakımından önemlidir (Aegleton, 1989: 263). Bu olaydan sonra İran’daki Kürtlerle Ruslar arasında uzun bir süre irtibat kurulmamıştır. Zaten Sovyet desteğiyle kurulan Kürtlerin temsilcisi konumundaki Kürdistan Demokratik Partisi ve Komala gibi örgütlerin büyük oranda halk desteğini kaybettikleri görülmektedir. İran Kürdistan’ın da basılan bazı dergi ve kitaplar, bu ülkedeki yeni nesil Kürtler ile Kürt davasını savunan siyasal örgütler arasındaki bağın giderek zayıfladığını veya bu örgütlerin popülerliğini kaybettiğini iddia etmektedirler (Ahmadzadeh ve Stansfield, 2010: 21). Mevcut gelişmelere bakıldığında, taraflar arasında bundan sonra da irtibat kurulmasının mümkün olsa bile kolay olmayacağı düşünülmektedir.

Soğuk Savaş dönemindeki gelişmelerden biri de, II. Dünya Savaşı döneminde Kafkasya’daki diğer halklarla birlikte Kürtlerin de Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan’a sürgün edilmesidir. Aslında bu meseleyi önemli kılan husus, sürgün edilenler arasında hiç Yezidi Kürdü bulunmamasıdır (Delanoe, 2015: 7). Aynı durum Dağlık Karabağ’daki çatışmalar döneminde de yaşanmıştır. Çatışmalardan dolayı Azerbaycanlı Türklerle birlikte sadece Müslüman Kürtler bölgeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Sovyet döneminde de Müslümanlara karşı güvensizliğin devam etmesi, önemli bir ayrıntı ve ayrımcılık olarak ortaya çıkmaktadır. Yine bu dönemde yürütülen Kürdoloji çalışmaları da, ayrımcılık olarak nitelendirilebilecek bazı özellikler göze çarpmaktadır. Örneğin Sovyet Kürdoloji bölümlerinde Türkiye, İran, Irak ve Suriye

Kürt bölgelerindeki gelişmeleri takip edebilecek uzmanlar yetiştirilmesine büyük özen gösterilmiştir. Ancak aynı özenin Sovyet Kürtleri için uzman yetiştirilme konusuna gösterilmemesi haklı olarak çelişkili bir durum yaratmaktadır (Şimal, 2005: 9).

Soğuk Savaş sonrasında Orta Doğu'da ortaya çıkan yeni jeopolitik ortamda Kürt Sorununun çözümüne yönelik lider ülkelerin konumunda önemli bir değişiklik olmuştur. Sovyetler Birliği'nin bölgeyi terk etmesinden sonra bölgede tek güç olarak kalan ABD, dönemin Irak Yönetimini baskı altına alabilmek için ülkedeki Kürtlerle işbirliğini tercih etmiştir. Bağımsızlıklarını kazanma yönünde Irak Kürtlerini desteklemek bölgede ABD'ye sadık bir müttefik yaratırken, Orta Doğu'da Kürt Sorunundan rahatsızlık duyan bölge ülkeleri arasında endişeye neden olmuştur (Ganiev ve Karyakin, 2018: 6). Soğuk Savaş'tan sonra ABD'nin revizyonist temelli "Kürt Devleti Kurma Stratejisi" Kürtlerle işbirliği sonucunu doğururken, Kürt vatandaşlara sahip Türkiye, İran, Irak ve Suriye gibi bölge devletleri arasında statükocu bir tepki doğurmuştur. Doğal olarak Soğuk Savaş'tan sonra bölgeye geri dönen Rusya yeni jeopolitik ortamdaki bu denkleme uygun hareket etmek zorunda kalmıştır. Nitekim Eylül 2015'de Suriye'deki mevcut rejimi koruma yönünde attığı askeri müdahale adımı, bölgedeki mevcut denkleme statükocuların yanında yer aldığını göstermektedir.

Orta Doğu'nun son 40 yıllık geçmişinde Kürt Sorununun artan bir şekilde bölgeselleştigiğine şahit olunmaktadır. 1980-1988 İran-İrak Savaşı, 1991'deki I. Körfez Savaşı, Mart 2003'teki ABD'nin Irak'a müdahalesi ve 2014'te Irak ve Suriye'de ortaya çıkan IŞİD kaynaklı konjonktürel gelişmeler, ister istemez Kürt Sorununu bölge gündeminin ilk sıralarına taşımıştır (Grojean, 2018: 265). Sorunun gündemin ilk sıralarına yerleşmesinde, Kürtlerin konjonktürel gelişmeleri fırsata dönüştürme isteği olduğu kadar, özellikle ABD ve Rusya gibi bölgesel ve küresel güçlerin Kürtlerden dış politika vasıtası olarak yararlanma düşüncesi de etkili olmaktadır.

Rusya'nın dengeleyici bir güç olarak Orta Doğu'ya geri dönüşünün küresel güç ABD'yi ne derece etkilediği veya bölgede ABD'nin varlığını dengeleyip dengeleyemediği tartışmalıdır. ABD'nin bölgedeki askeri üslerinin yanında başta stratejik ortağı İsrail olmak üzere Mısır, Suudi Arabistan ve Körfez ülkeleriyle sıkı ilişkileri kendisine avantajlar sunmaktadır. Bu nedenle Rusya'nın bölgesel güç konumundaki Türkiye ve İran ile ilişkileri önem kazanmaktadır (Bielicki, 2018: 42). 21. yüzyılın başlangıcından itibaren Türk-Rus ilişkileri, beklenmeyen bir dinamizm ve yoğunluk kazanmıştır. Rusya'nın yeni jeopolitik oyun alanı olarak kabul edilen Orta Doğu'ya dönüşü, Türkiye'nin bölgesel ve küresel çıkarlarına stratejik bir tehdit oluşturmamaktadır. İki ülke arasındaki pragmatik ortaklık, önceki trend ve küresel konjonktürden bağımsız ve ideolojik olmayan bir karaktere sahiptir. Bu yeni durum, iki ülke ilişkilerini önceki dönemlerden farklı bir konuma getirmiştir (Mamedov ve Lukyanov, 2018: 67). Rusya, Türkiye'den kaynaklandığını düşündüğü ve kendi çıkarlarına tehdit olarak algıladığı gelişmelerde, bu olumlu trendi görmezden gelebilmektedir. Böyle bir durumda ilk aklına gelen baskı vasıtası her zaman olduğu gibi "Kürt Kartı" olmaktadır.

Orta Doğu'ya son dönemde meydana gelen siyasi gelişmeler açısından bakıldığında, 2010 yılı sonunda Tunus'ta başlayan Arap Baharı kapsamındaki toplumsal hareketlerin paralel bir şekilde "Kürt Baharı"na da tetikleyebileceği iddiaları zaman zaman bölge gündeminde tartışılmıştır. Söz konusu tartışmaların yapıldığı zamanlarda da ifade edildiği gibi ABD'nin Irak'ı işgali ve onun devamı niteliğindeki Arap Baharı, Kürt coğrafyasına birbiriyle bağlantılı iki uygun fırsat yaratmıştır. En önemlisi, bahse konu gelişmeler nedeniyle hem Irak hem de Suriye'de ulus devlet yapısının çökmesidir. Bundan daha da önemlisi, Kürt grupların çöken devletlerin yarattığı boşluktan yararlanmak üzere hazır olmalarıdır. (Bengio, 2017: 12). Ancak fırsattan yararlanmak isteyen Kürt grupların hedeflerine ulaşabilme yeteneklerinden yoksun olması, onları zorunlu olarak bölgesel ve küresel güçlerle işbirliğine zorlamaktadır. İşbirliği konusunda ABD bölgenin eski hamisi olarak avantajlı gibi görünse de, Rusya da küçümsenmeyecek avantajlara sahiptir. Etnik unsurlarla işbirliği stratejisi bağlamında bu avantajlardan yararlanmak bölgede Rusya'nın çıkarlarına uygun sonuçlar doğurmamaktadır. Rusya'nın bölgede ABD'yi dengeleyebilmek için her yönden güçlü Türkiye, İran, Irak ve siyasi bütünlüğünü sağlamış Suriye'ye ihtiyacı bulunmaktadır. (Yılmaz, 2020:226-233). Adı geçen dört ülkenin zayıflamasına neden olabilecek her türlü hamle, doğrudan ABD'nin çıkarlarına hizmet edeceği öngörüsü çoğu uzman tarafından kabul görmektedir (Bielicki, 2018: 39).

"Rusya'nın etnik gruplarla işbirliği stratejisi çerçevesinde bölgedeki Kürtlerin bağımsızlık hareketlerini desteklemesi, Orta Doğu'daki çıkarları açısından uygun mudur?" ya da "Bölgedeki çıkarları bakımından nasıl bir sonuç doğurur?" sorularının cevaplandırılması, Rusya'nın bölgeye yönelik politikalarının başarılı olup olmadığını daha anlaşılır hale getirecektir. Bu bağlamda Rusya'nın Orta Doğu Politikasının başarısı, başta ABD'nin üstünlüğünün dengelenmesi olmak üzere, ekonomi, terörle mücadele ve arabuluculuk alanlarında ortaya koyduğu dört temel hedefine ulaşabilmesine bağlıdır. Hedeflerine ulaşabilmesi için bölgenin istikrar içinde olması gerekmektedir. Bölgedeki Kürt bağımsızlık hareketlerini desteklemek, bölgedeki istikrarın yok olması bir tarafa, bölgedeki statükonun daha da bozulması anlamına gelmektedir. Bu aynı zamanda böyle bir gelişmeye doğal olarak doğrudan tepki gösterecek olan Türkiye, İran, Irak ve Suriye ile işbirliğinin kaybedilmesi de demektir. Ayrıca Kürtlerin bağımsızlığından esinlenerek kendi siyasi bünyesi içindeki başta Çeçenistan olmak üzere bazı özerk bölgelerin muhtemel bağımsızlık taleplerine rasyonel olarak itiraz etme hakkı da kaybedilmiş olacaktır. Böyle bir ortamda Orta Doğu'da küresel bir güç olduğu iddiasını ispatlamaya çalışan Rusya'nın Kürt Kartı'nı kullanarak bölgesel ve küresel hedeflerine ulaşması zordur.

Sonuçta Rusya'nın Kürtlerle işbirliği stratejisinden en fazla etkilenen ülke olan Türkiye'nin konumuna da değinmek yerinde olacaktır. Rus uçağı düşürülmesinin ardından başlayan siyasi kriz döneminde Rusya'nın Kürt Kartı'nı devreye sokmasıyla, Türkiye'nin diplomatik itirazlarının dışında kararsız bir tutum sergilemesi, bölgesel güç olduğu söylemleriyle uyumlu değildir. Aslında bu dönemde Türkiye'de Kürt Sorununun çözümüne yönelik atılan adımlar, Ankara'nın bu konudaki çekincesinin yersiz olduğunu destekler mahiyettedir. Türkiye'de 2009-2015 yılları arasında hükümetin başlattığı çözüm sürecini Kürt vatandaşların büyük bölümünün desteklediğini (Köse, 2017: 30) daha sonraki bazı olaylar teyit etmiştir. Nitekim Kürt vatandaşların büyük çoğunluğu, devletin çözüm sürecindeki yaklaşımından duyduğu memnuniyet nedeniyle, PKK Terör Örgütünün Temmuz 2015'te başlattığı terörist eylemlerine beklenen desteği vermediği gibi, TSK'nın Ocak 2018'de Afrin (Suriye)'deki PKK/PYD Terör Örgütüne yönelik başlattığı operasyona da sessiz kalmayı tercih etmiştir. Dolayısıyla Türkiye'de toplumsal barışın sağlanmasına yönelik atılan adımların Rusya'nın Kürt Kartı'nı kullanarak ülke içi istikrarını etkileme potansiyelini azaltmasının, Türkiye'nin iç ve dış politikası açısından kayda değer bir kazanım olduğu düşünülmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Orta Doğu, üç kıtayı birbirine bağlayan bir coğrafi konumda bulunması, petrol ve doğal gaz gibi zengin enerji kaynaklarına sahip olması gibi nedenlerle çoğu zaman uluslararası sistemin ilgi odağında yer almaktadır. Ancak bölge, Rusya açısından belirtilen özelliklerden daha farklı anlam ve öneme sahiptir. Sıcak denizlere ulaşma hayalini tarihsel süreç içinde bir türlü hayata geçiremeyen Rusya, öncelikle Orta Doğu ve devamındaki Doğu Akdeniz'i bu alandaki eksikliğini giderebilecek bir mekan olarak görmektedir. Bu bölgede elde edilebilecek kalıcı bir konum, bir bakıma Türk boğazlarına sahip olma konusunda yaşadığı başarısızlığını da tolere etmiş olacaktır. Bu nedenle Sovyetler Birliği döneminde Suriye'de elde ettiği deniz üssünün varlığını devam ettirmesi en önemli hedeflerinden biridir. Bundan dolayı nedenle iç savaş nedeniyle yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya kalan Şam Yönetimini, 30 Eylül 2015 tarihinden itibaren hava operasyonlarıyla desteklemeye karar vermiş ve bu karardan bugüne kadar vazgeçmemiştir. Şimdilik de olsa bu konudaki hedefine ulaştığını söylemek mümkündür. Orta Doğu'da kalıcı olarak varlığını devam ettirebilmesi, sadece Suriye'yi değil tüm bölgeyi kapsayan istikrarlı bir politika takip etmesine bağlıdır.

Rusya'nın sıcak denizlere ulaşma politikasında başarısız olmasının altında yatan asıl neden, geçmişte Osmanlı Devleti, günümüzde ise Türkiye Cumhuriyeti tarafından gösterilen haklı dirençtir. Osmanlı'nın direncini kırmak amacıyla uygulamaya koyduğu etnik unsurlarla işbirliği stratejisinde başarısız olduğu söylenemez. Bugüne kadar ki uygulamalarının Türk karar alıcıları üzerinde derin ve silinmez izler bıraktığı ortadadır. Son uçak krizinde yaşananlar ve Ankara'nın bu dönem içinde gösterdiği reaksiyonlar, Türk tarafının geçmişten gelen endişelerini açık bir şekilde ortaya çıkarmıştır. Rus tarafının tavrı da, bu endişelerin boşuna olmadığını teyit etmiştir. Krizin patlak vermesiyle birlikte Rusya'nın Kürt Kartı'nı derhal devreye sokması, herşeyden önce tarihsel alışkanlıklarından vazgeçmediğini göstermiştir.

I. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde küresel güçlerin Kürtleri vekâlet savaşçısı olarak kullandıkları, bu alanda çalışan uzmanların büyük çoğunluğu tarafından kabul edilmektedir. Küresel güçler, Kürtlere çok sayıda vaatlerde bulunmuşlar, ancak bağımsızlık mücadeleleri bir tarafa, siyasi ve kültürel haklar için gösterdikleri mücadelelerde bile bekledikleri desteği vermemişlerdir. Durumun ciddileştiği veya bıçağın kemiğe dayandığı zamanlarda bahse konu güçler, Kürt ulusal mücadelesini desteklemek yerine bölgesel istikrarı gerekçe göstererek devletin siyasal bütünlüğü adına merkezi hükümetlerin yanında olmayı tercih etmişlerdir (Bengio, 2017: 40). Örneğin I. Dünya Savaşı'ndan sonra Irak'taki Kürtlere özerklik sözü veren İngiltere, sözünü tutmamıştır. II. Dünya Savaşı'nın hemen ertesinde İran'daki Kürtlere Mahabad Özerk Cumhuriyeti'nin kurulmasına destek veren SSCB, daha bir yıl bile geçmeden onları İran yönetiminin insafına terk etmiştir. Irak Yönetiminin, Kürtlere desteğini kesmesi karşılığında İran ile "Şatt-ül Arap Antlaşması"nı imzalaması karşısında Kürtlerin hamisi konumundaki ABD'nin sessiz kalması Kürtlerin hafızasından silinmeyen acı hatıralardan bazılarıdır.

Kürt Sorunu, Orta Doğu'daki jeopolitik denklemlerin oluşturulmasında dikkate alınması gereken önemli bir faktördür. Bunu kullanmaya karar veren bir aktör, bölgesel güçler Türkiye ve İran'ın yanında Irak ve Suriye ile birlikte toplam dört bölge ülkesini etkileyebilme potansiyeline sahip olmaktadır. Bu durumda, Kürtlerle işbirliğini tercih eden aktörün önünde iki seçenek bulunmaktadır. Bunun için ya Kürt hareketlerine siyasi, ekonomik ve askeri destek vermek suretiyle bağımsız bir devlet olmalarını destekleyecek, ya da "Kürt Kartı"nı bir manivela gibi kullanmak suretiyle ev sahibi ülkeler üzerinde baskı kurarak kendi çıkarlarına uygun politika takip etmelerini sağlayacaktır (Ganiev ve Karyakin, 2018: 5).

Orta Doğu'ya yeniden küresel güç olma hayaliyle geri dönen Rusya'nın bölgesel hedeflerine ulaşabilmek amacıyla "Kürt Kartı"nı kullanma konusunda manevra alanının oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Rusya'nın Kürdistan'ın kurulması konusunda ABD'ye destek vermesi, Orta Doğu'daki jeopolitik ortamda uygun bir hareket tarzı olarak görülmemektedir. Böyle bir durum, kendisini ABD'yi dengeleyebilmek için Orta Doğu'ya bekleyen bölge devletleri için de kabul edilebilecek bir yaklaşım değildir. Rusya'nın bölgedeki Kürtlerin bağımsızlık mücadelesine destek vermesinin, bölgedeki müttefikleri olan başta Türkiye olmak üzere statükocu devletlerin tepkisini çekeceğine hiç şüphe yoktur. Bu tip bir yaklaşım sergilemesi

halinde Rusya'nın Orta Doğu'da kalıcı varlığını devam ettirmesi oldukça zordur. Kürtleri açıkça desteklemesinin ardından Suriye'deki askeri varlığını mevcut haliyle devam ettirmesi de kolay olmayacaktır. Bu durumun farkında olan Rusya, devletlerin bağımsızlığına ve içişlerine karışmama ilkesine saygı duyduğunu her fırsatta dile getirmektedir.

Rusya'nın belirtilen bu yaklaşımı, Türkiye ile bir sorun yaşaması halinde Kürt Kartı'nı kullanmayacağı anlamına da gelmemektedir. Böyle bir davranış ile karşılaşan Türkiye'nin öncelikle uluslararası ilişkilerin temel normlarından biri olarak kabul edilen "mütekabiliyet ilkesi"ne göre hareket etmeye hazır olması gerekmektedir. Bunun için çok özel bir çaba sarf etmesine gerek olmadığı düşünülmektedir. Rusya'nın bu konudaki tecrübelerinden istifade edilmesi, mütekabiliyet veya karşılıklılık ilkesine uygun bir hal tarzının bulunması için yeterlidir. Nitekim 93 farklı etnik unsurdan (Ülger, 2015: 109) meydana gelen yaklaşık 143 milyon nüfusa sahip olan Rusya'nın kendisi de bu konuda çok zengin bir seçenek sunmaktadır. Ancak bunu yaparken rakibin gücüne uygun adım atmaya dikkat etmek önemlidir. Bunun için Türkiye'nin önünde iki hareket tarzı bulunmaktadır. İlki, gücünü artırmaktır ki, bu kısa ve orta vadede hayata geçirilmesi kolay veya mümkün olan bir hal tarzı değildir. Diğeri ise, gücünün çoğaltılmasıdır. Bu da rakibinin gücünü dengeleyebilmek için genellikle bir ittifaka üye olmak suretiyle uygulamaya geçmektedir. Türkiye zaten Sovyetlerin toprak talebinden sonra 1952 yılında bu yönde tercihini yaparak NATO'ya üye olmuştur. Dolayısıyla Rusya'nın sıcak denizlere ulaşma niyeti değişmediği müddetçe Türkiye'nin NATO ile ilişkilerini kuvvetlendirerek devam ettirmesi, en rasyonel hareket tarzı olarak ön plana çıkmaktadır. Netice itibarıyla Türkiye'nin açıklanan yönde bir politika takip etmesi, Rusya'nın tutumunda bir değişiklik yaratmayabilir. Ancak böyle bir tepkiyle karşılaşan Rusya, en azından daha temkinli hareket edecek ve en önemlisi de, Türkiye'nin mütekabiliyet çerçevesinde uygulamaya koyacağı politikaların etkisine bağlı olarak gelecekte etnik sorunlarla daha fazla mücadele etmek zorunda kalabilecektir.

Kaynakça

- Abak, T. (2018). "Osmanlı-Rus İlişkilerinde Kürt Sorunu Üzerine Genel Bir Değerlendirme (1908-1914)", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi* 27, 3-22.
- Aegleton, W. (1989). *Mehabad Kürt Cumhuriyeti 1946*. 2. Baskı. Çev. M. E. Bozarsalan. Köln (Almanya): Komkar Yayınları.
- Ahmadzadeh, H. and Stansfield, G. (2010). "The Political, Cultural, and Military Re-Awakening of the Kurdish Nationalist Movement in Iran", *Middle East Journal*, 64(1), 11-27.
- Akgül, S. (1995). *Rusya'nın Doğu Anadolu Politikası (1918'e Kadar)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Akyılmaz, G. (2004). "Şark Meselesi Kavramı ve Günümüze Yansımaları", *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 4, 43-62.
- Arfaoui, S. (2009). *Osmanlı-Rus Savaşı (1877-1878) ve Avrupa Devletlerinin Tutumu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Arslan, A. (2002). "Eçmiyazın'da Kirimyan'ın Katogiosluk Dönemi ve Osmanlı-Eçmiyazın İlişkilerinin Bozulması". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 37: 27-43.
- Atabey, F. (2014). "Monterux Konferansı'ndan İkinci Dünya Harbi'ne Türk-Sovyet İlişkileri", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi* 2(4), 1-11.
- Averyanov, P. I. (2010). *Osmanlı Rus Savaşlarında Kürtler (19. Yüzyıl)*. Çev. İ. Kale. İstanbul: Avesta Yayınları.
- Bagno, O. (2009). "Russia in The Middle East", *Strategic Assessment*, 12(2), 91-104.
- Bengio, O. (2017). *The Kurds in a Volatile Middle East*, Ramat Gan(Israel): Mideast Security and Policy Studies No. 130, Published by Bar-Ilan University.
- Benhür, Ç. (2008). "1920'li Yıllarda Türk-Sovyet İlişkileri: Kronolojik Bir Çalışma". *Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 24: 277-313.
- Biçer, B. (2016). "Sultan II. Abdülhamid'in Kürt Politikası", *Tarih Okulu Dergisi*, 9(XXVI), 57-86.
- Bielicki, P. (2018) "Policy of the Russian Federation Towards Kurds in the Syrian Conflict", *Journal of Securitologia*, 27, 33-50.
- Blank, S. (2018). "Imperial Strategies: Russia's Exploitation of Ethnic Issues and Policy in the Middle East". *Russia in the Middle East*. Eds. T. Karasik and S. Blank. Washintong(The U.S.): Broadcasting of the Jamestown Foundation. 154-182.

- Bolat, M. (2014). "1876-1914 Arası Osmanlı Devleti Dış Politikasının Genel Bir Değerlendirmesi", *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 16-28.
- Bolat, M. A. (2019). "Yeni Türkiye İçin Kars Antlaşması'nın Önemi", *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 267-306.
- Cabağı, W. G. (1967). *Kafkas-Rus Mücadelesi*. İstanbul: Baha Matbaası.
- Chaninov, N. B. (1939). *Rusya Tarihi*. Çev. G. K. Söylemezoğlu. Ankara: Kanaat Kitabevi.
- Çağlayan, E. (2015). "Rusya'da Kürdoloji'nin Gelişimi". *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7(13): 323-332.
- Çelikpala, M. (2019). *Bugüne Tarih Olarak Bakmak: Türkiye-Rusya İlişkilerinin Serencamı ve Geleceği*, İstanbul: Ekonomi ve Dış Politika Araştırmaları Merkezi (EDAM) Yayınları/Dış Politika & Güvenlik No: 2019/5.
- Çotu, C. (2017). "Rusya'nın Suriye Politikasında Kürtlerin Yeri", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ERZSOSDE) X-II*: 291-304.
- Delanoe, I. (2015). *The Kurds: A Channel of Russian Influence in the Middle East?*, Paris(France): Franco-Turkish Paper No: 14.
- Demir, E. (2020). "Barış Pınarı Harekâtı'nın Türkiye Açısından Önemi ve Sonuçları". *Diplomatik Gözlem Dergisi* 96: 36-42.
- Denker, S. ve Kurubaş, E. (2003). "Jeo Politika ve Jeo Strateji Açısından Kürt Konusu, PKK VE Türkiye (II)". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8: 1-33.
- Donnelly, J. (2005). "Realism". *Theories Of International Relations* (3. Edition). (Authors) S. Burchill, A. Linklater, R. Devetak, J. Donnelly, M. Paterson, C. Reus-Smit and J. Treu. London (England): Publishing of Palgrave Macmillan. 29-54.
- Doster, B. (2020). "Türkiye-ABD İlişkileri: Yapısal Sorunlar, Çatışan Çıkarlar, Farklı Öncelikler". *Türk Dış Politikasında Hasar Tespiti*. Ed.ler Ü. Özdağ ve M. Ongun. İstanbul: Destek Yayınları No: 1245. 49-87.
- Dyurre, M. E. I. (2019). *Kurdskiy Vopros V Sovremennykh Real'yakh Blizhnego Vostoka*, *Azimuth Nauchnykh Issledovaniy: Ekonomika I Upravleniye*, 2(27), 13-16.
- Efe, H. ve Kızıl, M. (2018). "Osmanlı'nın Kuzey ve Doğu Politikası ve Rusya'nın "Sıcak Denizlere İnme Politikası" Kapsamında Şekillenen Doğu Sınırları", *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 9(17), 297-334.
- Eralp, A. (2012). "Sistem". *Devlet ve Ötesi* (9. Baskı). (drl.) A. Atila. Ankara: İletişim Yayınları. 125-153.
- Gafarlı, O. ve Güç, K. (2017). "Sovyetler Birliği'nin Orta Doğu Politikasında Kürt Meselesi: Mahabad Devleti ve Irak Kürtleri". *Ekim Devrimi'nin Yüzüncü Yılında Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş ve Uluslararası Sistem İsimli Kongre Bildiri Kitabı*. Ed. Ç. Özen, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No. 616. 55-59.
- Ganiyev, T. i Karyakin, V. (2018). *Kurdskiy Faktor I Yego Rol' V Formirovaniy Geopoliticheskoy Obstanovki Na Blizhnem Vostoke*, *Arkhont*, 2(5), 4-13.
- Goryanof, S. (2006). *Rus Arşiv Belgelerine Göre Boğazlar ve Şark Meselesi*. İstanbul: Ötüken Yayınları No: 633.
- Grojean, O. (2018). "The Kurdish Question in the Middle East: Regional Dynamics and Return to National Control". *Mediterranean Yearbook 2018*, Barcelona(Spain): Broadcasting of European Institute of the Mediterranean. 265-268.
- Gülşen, H. (2017). "Rusya ve Kürtler" *Ortadoğu Etüdüleri Dergisi* 9(81): 62-65.
- Günay, N. (2017). "Rusya'nın Osmanlı Unsurları Üzerindeki Çalışmaları ve 1914 Bitlis Ayaklanması", *Gazi Üniversitesi Akademik Bakış Dergisi* 10(20), 49-68.
- Günay, N. (2017a). "Rusya'nın Osmanlı ve İran Topraklarındaki Ermeniler ve Kürt Aşiretleriyle İlişkisi", *Ermeni Araştırmaları Dergisi* 56, 61-80.
- Hasanlı, C. (2005). *Soğuk Savaşın İlk Çatışması İran Azerbaycanı*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Heywood, A. (2011). *Global Politics*. New York(USA): Broadcasting of Palgrave Macmillan.
- İmanov, V. (2009). *Rusya'nın Orta Doğu Politikası: Putin Dönemi*. İstanbul: Küre Yayınları.

- Keleş, E. (2008). "Rusya'nın Panslavizm Politikasının Balkanlarda Uygulanmasına Dair Bir Layiha", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8, 123-139.
- Kemal, C. (2007). "Birinci Dünya Savaşı ve Sonrasında Musul Sorunu", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* 40, 643-691.
- Khanzhin, A. (2004). "Durable Solutions for Meskhetian Turks: The Issue Revisited". *European Yearbook of Minority Issues* 4(5): 495-511.
- Köse, İ. (2019). "Sovyetler Birliği'nin Türk Boğazlarıyla İlgili Talepleri:1945-1946 Notaları", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 74(4), 1125 – 1148.
- Köse, T. (2017). "Çözüm Sürecinin Yükseliş ve Düşüşü", *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 4(1), 13-40.
- Köstem, S. (2017). "Astana Görüşmeleri ve Rusya Suriye'de Çözüme Bakışı", *Ortadoğu Analiz Dergisi*, 9(79), 16-19.
- Kurat, A. N. (2010). *Rusya Tarihi* (5. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kürkçüoğlu, Ö. (1980). "Dış Politika Nedir? Türkiye'deki Dünü ve Bugünü", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 35(1), 309-335.
- Maden, F. (2013). "Büyük Güçlerin Berlin Antlaşması'nın Uygulanmasına Yönelik Baskıları", *History Studies Dergisi* 5(1), 267-286.
- Magen, Z. and Moldavsky, O. B. (2011). "New Directions in Russia's Foreign Policy: Implications for The Middle East", *Strategic Assessment*, 13(4), 73-84.
- Malashenko, A. (2013). *Russia and The Arab Spring*, Special Report, Moscow(Russia): the Document of Carnegie Moscow Center.
- Mamedov, R. and Lukyanov, G. (2018). "Russia and Turkey: Approaches to Regional Security in the Middle East", *Perceptions*, XXIII(2), 51-71.
- Mamedov, R. (2019). *After the Caliphate: The Prospects of Russia-Iraq Relations*, Moscow(Russia): Working Paper No. 46/2019 Published by Russian International Affairs Council (RIAC).
- Mcdowall, D. (2007). *A Modern History of the Kurds*, Special Report, London(England): Broadcasting of I.B.Tauris & Co Ltd.
- Menekşe, M. (2013). "Berlin Konferansı Sonrasında Osmanlı-İngiliz İlişkileri'nde "Kıbrıs Meselesi" (1878-1923)", *Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi* 1(Özel Sayı-1), 309-325.
- Morin, J. F. and Paquin, J. (2018). "Does the International Structure Explain Foreign Policy?". *Foreign Policy Analysis*. Gewerbestrasse(Switzerland): Palgrave Macmillan. 315-339.
- Necefoğlu, H. (2014). "XIX. Yüzyılda Rusların Osmanlı Kürt Aşiretlerine Yönelik Faaliyetleri". *Tarihte Türkler ve Kürtler Sempozyumu Bildirileri*. IV. Cilt, Ed. O. Çınar, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. 2-11.
- O'Ballance, E. (1996). *The Kurdish Struggle 1920-94*. New York(USA): Broadcasting of Palgrave Macmillan.
- Onay, Y. (2008). *Rus Stratejisinin Mimarları*. İstanbul: İlgı Kültür Sanat Yayıncılık.
- Oktay, H. (2010). "Kafkaslarda Barışın Önündeki Engeller ve Ermenistan". *21. Yüzyılda Türk Dünyası Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*. Ed. L. Eraslan. Lefke(KKTC): EkoAvrasya Yayınları. 317-320.
- Özbay, F. (2011): "Soğuk Savaş Sonrası Rusya-Türkiye İlişkileri: 1992-2010", *Bilge Strateji Dergisi* 3(4), 37-82.
- Özdemir, B. (2018). *Rusya'nın Kürt Politikası: Başlangıçtan 1947'ye*. İstanbul: İlgı Kültür Sanat Yayıncılık.
- Özdemir, B. ve Arslan, A. A. (2018): "Rusya'nın Kürdoloji Çalışmaları (1787-1947)", *İnsan&İnsan Bilim Kültür Sanat ve Düşünce Dergisi* 5(17), 194-213.
- Peyrat, E. F. (2019): "Mela Mustafa Barzani ve SSCB-Kürt İlişkileri", *Kürt Tarihi Dergisi*, Kasım-Aralık Sayısı, 46-55.
- Polian, P. (2004). *Against Their Will: The History and Geography of Forced Migrations in the USSR*. Budapest (Hungry): Central European University Press.
- Roosevelt, Jr. A. (1947): "The Kurdish Republic of Mahabad", *Middle East Journal*, 1(3), 247-269.
- Russell, M. (2018). *Russia in the Middle East: From Sidelines to Centre Stage*. Belgium (Bruxelles): Broadcasting of European Parliamentary Research Service.

- Sarınay, Y. (2000). "Atatürk'ten Günümüze Türk Dış Politikası Hakkında Genel Bir Değerlendirme", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 16(48), 857-886.
- Şamil, H. (2005). *Sovyet Kürtleri Hakkında Tarihi ve Güncel Bir İnceleme: Diaspora Kürtleri*. İstanbul: Peri Yayınları.
- Şenel, Ş. (2016). "19. Yüzyılda İngiltere'nin Basra Bölgesindeki Faaliyetleri", *Gazi Üniversitesi Akademik Bakış Dergisi* 91(18), 187-207.
- Topal, Ç. (2018). "Türk-Rus İlişkileri ve Moskova Anlaşması", *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 4(6), 313-330.
- Trenin, D. (2016). *Russia in the Middle East: Moscow's Objectives, Priorities, and Policy Drivers*, Moscow (Russia): the Document of the Carnegie Moscow Center.
- Turan, Ş. (1951). "1829 Edirne Antlaşması", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih -Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 9(1-2), 111-151.
- Uluslan, Ş. (2009). "Şark Meselesi'nden Sevr'e Türkiye". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 8(18-19): 229-256.
- Ülger, İ. K. (2015). "Rusya Azınlıkları". *Putin'in Ülkesi: Yeni Yüzyıl Eşiğinde Rusya Federasyonu Analizi*. Ed. İ. K. Ülger, Ankara: Seçkin Yayıncılık Yayınları No. 141. 97-113.
- Ünal, F. (2008). "Rusların Kürt Aşiretlerini Osmanlı Devleti'ne Karşı Kullanma Çabaları", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi* 5(17), 133-152.
- Üren, M. (2016). *Kimlik, Çıkar ve Jeopolitik Ekseninde Ahıska Türkleri Sorunu*. Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.
- Vernadsky, G. (2011). *Rusya Tarihi* (2. Baskı). Çev. D. Mızrak ve E. Ç. Mızrak. İstanbul: Selenge Yayınları.
- Yalçın, E. (2015). "Şark Meselesi ve Emperyalistlerin Türk Politikası". *Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2(4): 75-104.
- Yalçın, H. B. (2015). "Uluslararası Sistem ve İstikrar: Kavramsal Bir Değerlendirme". *Akademik İncelemeler Dergisi*(*Journal of Academic Inquiries*) 10(1): 209-229.
- Yalvaç, F. (2009). *"Uluslararası İlişkiler Kuramında Yapısalcı Yaklaşımlar"*. Devlet, Sistem ve Kimlik(11. Baskı). Ankara: İletişim Yayınları. 131-183.
- Yılmaz, S. (2016). "Rusya'nın Ortadoğu'da Kürt Kozu ve PYD Politikası", *Yeni Türkiye Dergisi*, 86, 773-788.
- Yılmaz, S. (2019). *Putin Dönemi Rusya Dış Politikası ve Güvenlik Doktrinleri*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Yılmaz, S. (2020). *Rusya'nın Suriye Politikası*, Ankara: İlbilge Yayınları.
- Yıldız, K. (2007). *The Kurds in Iraq*. London (England): Pluto Press.
- Waltz, K. N. (1979). *Theory of International Politics*. California(USA): Addison-Wesley Publishing Company.
- Waltz, K. N. (1982). "Uluslararası İlişkiler Kuramı". *Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Dünya Siyasal Sistemi*. Çev. E. Onulduran. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 510. 3-95.
- Waltz, K. N. (2000). "Structural Realism After The Cold War". *International Security* 25(1): 5-41.

Extended Abstract

Aim and Scope

Continuing its claim to become a global power, Russia returned to the Middle East in mid 2000s and re-entered in the competition with the USA. In the new geopolitical environment in the Middle East, Russia has largely been cooperating with Iran and Turkey in its competition with the United States. The most important factor pushing Turkey, as a NATO member, to cooperate with Russia has been the US's strategy to build a "Kurdish state" initiated in a disguised form after the Cold War. Besides Turkey, all states having Kurdish population are currently uncomfortable because of the U.S. initiative. The success of Russia's Middle East Policy depends vastly on its continued political and military presence in the region. For this reason, it has been providing unconditional military support to the Damascus Administration since September 2015. This support in question may sometimes lead to conflict with Turkey which it collaborates against the United States. For example, the plane crisis in November 2015 brought two countries into the brink of conflict in a while. The first thing to Russia's mind in this period, just as in the past, was to use "Kurdish card" against Turkey. Although the crisis ended peacefully in about a year, what happened during this period proved Russia's intention to preserve its potential

for cooperation with ethnic groups. At this point, some questions such as "Can Russia use the "Kurdish Card" whenever it wants in the Middle East?" and "If so, how does this influence the region?" come to mind. Because Turkey, Iran, Iraq and Syria, with which Russia makes cooperation against the United States have Kurdish population. The purpose of this study is to seek for answers to these questions comprehensively. The subject was examined in detail to find the answers to these questions. For this purpose, the historical process has been researched and great attention has been paid to reflect the Russian perspective on the subject. As a result, it is evident that Russia's use of the "Kurdish Card" will harm its regional interests. Another important point is that the Russia's implementation of such a policy in this period may create a just and legitimate justification for the implementation of similar policies against itself, which is very sensitive in this area.

Russia's the "Kurdish card" within the scope of the cooperation strategy with ethnic elements as a means of foreign policy against Turkey has been based on a long history. In order for the subject to be fully understood, it is necessary to know how it has been developed in the historical process. For this reason, the course of the subject from the Russian Empire to present will be determined and the big picture will come in sight. As a result, by analyzing the big picture, the future vision of the actors will be made clearer.

Methods

The subject of the study has not been previously studied much in Turkey. Studies conducted under different titles are deemed to be insufficient to fully explain Russia's intention on this issue. The striking feature of the studies is that the Russian views are not given enough space. In order to overcome the shortcomings in this area, it is was tried to reach the work carried out in Turkey, Russia and Europe as far as possible. Therefore, it was ensured that the views of the Russian side on this issue were determined more objectively.

The research is based on the primary and secondary resources. Mostly western, Russian, Turkish literatures have been utilized. The achievements of the leading Turkish intellectuals of Caucasus and Central Asia have been analyzed and reached certain results which are considered significant to explain current politics in the region.

Findings

The Russian Tsar continued its cooperation with the Kurds after starting it with the Armenians in order to disrupt the political unity of the Ottoman Empire. This cooperation has become a tradition of Russian foreign policy. The first thing that came to mind of Russia during the plane crisis in November 2015 was to use the "Kurdish Card". Russia also came into play to stop the Peace Spring Operation in northeastern Syria initiated by Turkey against the PKK/PYD Terrorist Organization on October 9, 2019 to prevent the destruction of terrorist elements. As can be seen from these practices, Russia does not hesitate to show that it is the protector and supporter of the Kurds at every opportunity.

Conclusion

In this study, it was generally concluded that Russia, which returned to the Middle East with the dream of becoming a global power again, has limited maneuvering area in using the "Kurdish Card" in order to achieve its regional goals. Russia's support to the US for the establishment of Kurdistan is not seen as an appropriate course of action in the geopolitical environment in the Middle East. Such a situation is not an acceptable approach for the states of the region waiting for Russia to balance the USA in the Middle East. Russia's support to the Kurds' struggle for independence in the region, is no doubt to be drawn reaction from its allied states including Turkey in particular. It is very difficult for Russia to maintain its permanent presence in the Middle East if it takes such an approach. It will not be easy for it to maintain its military presence in Syria as it is, after its open support for the Kurds. Being aware of this situation, Russia expresses at every opportunity that it respects the independence of states and the principle of non-interference in internal affairs.